

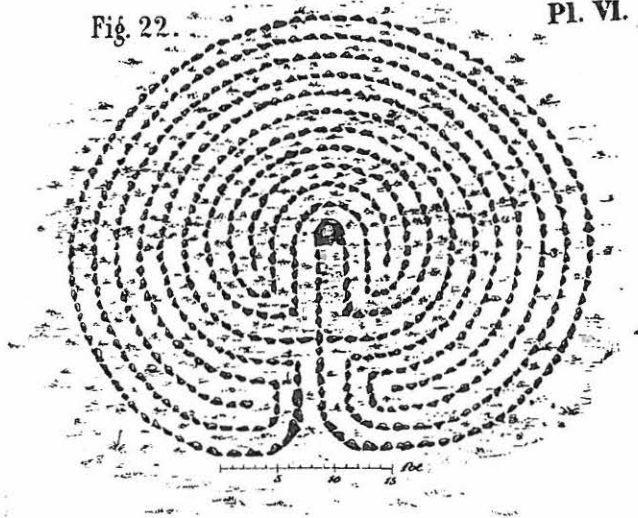
SAARISTOMEREN KANSALLISPUISTO

Inventointi : Houtskari Jungfruskär
Arkistoinventointi : Dragsfjärd, Nauvo, Korppoo

Tapani Tuovinen 1994

Fig. 22.

Pl. VI.

Saaristomeren kansallispuiston yhteistoiminta-alueen arkeologiset kohteet

1. Jungfruskärin inventointi
2. Selvitys tunnetuista kohteista
3. Luonnos jatkotutkimuksiksi

Raportti 10.3.1995
Tapani Tuovinen

SISÄLLYS

1. Johdanto	3
2. Jungfruskärin inventointi	5
3. Saaristomeren kansallispuiston yhteistoiminta-alueen arkeologiset maastokohteet	18
3.1. Tunnetut kohteet	18
3.2. Jungfrusund ja Högholmen	29
3.3. Mahdolliset arkeologiset kohteet, joissa ei ole tehty maastotutkimuksia	31
4. Luonnos jatkotutkimuksiksi	34
5. Kirjallisuus ja arkistolähteet	37
Liitteet	
- valokuvat	
-otteet peruskartoista	

Kansikuva: L.W. Fagerlundin piirros Utön labyrintista vuodelta 1878.

1. JOHDANTO

Metsähallituksen Saaristomeren puistoryhmän toimeksiannosta inventoin toukokuussa 1994 Houtskarın Jungfruskärin pääsaaret ja keräsin syksyllä tietoja selvitykseksi kansallispuiston yhteistoiminta-alueelta tällä hetkellä tunnetuista muinaismuistolain (295/1963) tarkoittamista kiinteistä muinaisjäänöksistä. Seuraavassa raportoidaan tietojen keruun tulokset ja esitetään ehdotuksia jatkoinventoinnin suorittamiseksi. Arkistotiedot on haettu museoviraston, Turun yliopiston ja Turun maakuntamuseon arkistoista, Folkkultursarkivetista ja muita tietoja kirjallisuudesta, omista aikaisemmista maastohavainnoistani, haastatteluista ja sekalaisista lähteistä. Perustiedot useista yhteistoiminta-alueen arkeologisista maastokohteista oli työtä aloitettaessa tallennettu Turun yliopiston arkeologian osaston TYARKTIKA-tietokantaan. Aikaisemmin tallentamattomat kohteet on nyt tallennettu tietokantaan. Yhteistoiminta-alueen vedenalaisia arkeologisia kohteita ei ole huomioitu.

Tavallisesti saaristomiljöön arkeologisessa inventoinnissa kartoitetaan sellaiset kohteet, jotka todennäköisen ikänsä ja kulttuurisen kontekstinsa puolesta ovat anonyymejä ja pysyvästi hylättyjä ihmistoiminnan merkkejä (Klang *et al.* 1991), joita ei voi nimetä keihinkään tunnettuihin henkilöihin. Tässä työssä otin kuitenkin mukaan joitakin sellaisia kohteita, jotka eivät tavanomaisessa tarkastelussa oikeastaan ole varsinaisia arkeologisia kohteita, kuten Västerhamnenin veneenvetoalustat. Saaristomeren kansallispuiston laissa määritettyihin periaatteisiin kuuluu perinteisten elinkeinojen aikaan liittyvien kulttuurikohteiden suojeleminen, ja koska ainakin nykytietämyksen mukaan ulkosaariston elinkeinopohja muuttui hyvin vähän varhaisempien vuosisatojen kuluessa, suojeleohjelmassa on käytännössä mahdotonta vetää rajoja erilaisten kulttuurikohteiden välille. Noudatan soveltuvin osin Riksantikvarieämbetetin saaristoinventointien lähestymistapaa, jonka mukaan antikvaarisesti kiinnostavia kohteita ovat kaikki mereiseen kulttuurimaisemaan kuuluvat kohteet, joissa arkeologinen dokumentaatio on relevantti (Klang *et al.* 1991). Käytännön syistä vedenalaiset kohteet ovat kuitenkin erikseen inventoitava antikvaarinen kategoria, vaikka ne mereisessä kulttuurimaisemassa ovat yhtä olennainen osa kuin maanpäälliset tai rannansiirtymisessä maalle kohonneet kohteet.

Saaristomeren kansallispuiston yhteistoiminta-alueelta tunnetaan tällä hetkellä ainakin seuraavalaisia arkeologisia kohteita:

Hautaraunioita. Turunmaan saariston yleisin muinaisjäänönsryhmä. Usein melko korkealla maastossa esiintyviä kiviroykkeitä, joihin on haudattu ihmisiä pronssikaudelta nuoremmalle rautakaudelle (noin 1500 eKr. - 1000 jKr.).

Tomtning-jäänökset (ruots. *tomtning*). Yksinkertaisia sesonkikalastukseen liittyviä yöpymissuojia, joissa voidaan tavallisesti havaita lohkkareista ladottua muuria, usein pystysuoraan kallionseinämään liittyneenä. Ikää ei toistaiseksi määritetty, vanhimmat lienevät keskiaikaisia.

Veneenvetoalustat (båtlänning), laiturit ja satamarakenteet. Lohkkareista raivattuja rantoja, joille veneet on vedetty suojaan aallokolta, alunperin veteen kasattuja lohkkareita rantautumista varten. Ikää ei ole tutkittu.

Erilaisia kivistä ja lohkkareista koottuja rakenteita. Ryhmä jäänöksiä, joiden luonne ja ikä tunnetaan puutteellisesti. Osa rakenteista *kylmämuurattu* kasaamalla lohkkareita päällekkäin ilman muuri-laastia.

Rakennusjäänökset. Erikokoisia, rakenteeltaan ja iältään vaihtelevia jäänöksiä.

Kivi-uunit. Kivistä ja lohkkareista ladottuja suurikokoisia ruoanvalmistusuuneja, jotka suurimmaksi osaksi todennäköisesti liittyvät venäläisen kaleerilaivaston operaatioihin isonvihan aikana. Aikaisempi nimitys *ryssänuuni*.

Labyrintit (jatulintarha, jungfrudans). Kallioille ladottuja sokkelokiveyksiä, joissa sisällä kiertäviä käytäviä pitkin voi edetä sisääntuloaukosta joko keskustaan tai takaisin ulos (ks. kansikuva). Ikä ja esiintymisyhteys tunnetaan puutteellisesti. Todennäköisesti peräisin viimeisten vuosisatojen varrelta.

Kallioon hakattuja merkkejä (kalliopiiroksia). Rantakallioihin meislattuja merkkiryhmiä, useimpien vuosilukuja, nimikirjaimia ja erilaisia kuvioita. Liittyvät luonnonsatamiin ja kesänuottaukseen. Ikä 1600-luvulta 1860-luvulle.

Kappelinjäännökset. Jurmon, Björkön, Vänön ja Tunnamnin keskiaikaisten kappeliin jäännökset.

Kivikompassit (kompassikiveykset). Kallioille ladottuja kiveyksiä, joissa on ilmansuuntien mukaan asetetut piirut. Harvinainen ryhmä Turunmaan saaristossa, kansallispuiston yhteistoiminta-alueella vain yksi, Björkössä.

Soivat kivenlohkareet. Nötössä oleva siirtolohkare, joka kajauttaa korkean sävelen kopautettaessa kovalla esineellä. ”Rariteetti”. Ikä ja funktio tuntematon.

Pääosin samat kategoriat esiintyvät myös Ahvenanmaan saaristossa ja Ruotsin itärannikolla. Ruotsin Riksantikvarieämbetetin tekemien laajojen saaristoinventointien ansiosta Ruotsin saaristojen arkeologiset kohteet tunnetaan huomattavasti paremmin kuin Suomen, ja niille on siellä vakiinnutettu terminologia ja antikvaariset arvoperusteet. Kaikkia Turunmaan saaristossa esiintyviä kohteita ei ole vielä omaksuttu muinaismuistolain tarkoittamiksi kiinteiksi muinaisjäänöksiksi. Lain uudistustyö on kuitenkin meneillään, ja on toivottavaa, että muinaisjäänöksen käsitettä voidaan laajentaa sen yhteydessä siten, että sillä katettaisiin myös saariston pitkälle historialliseen aikaan ulottuvia kohteita.

Muinaismuistolain tarkoittamien kiinteiden muinaisjäänösten rauhoitus on museoviraston asia. Sitä varten olen sisällyttänyt kohteiden kuvauksiin ehdotuksia rauhoitusluokituksiksi. Useimpien kohteiden säilyminen ei edellytä erityisiä aktiivisia hoitotoimenpiteitä. Kivistä ja lohkarista kootujen rakenteiden restauroimiseen ja ”paranteluun” on syytä suhtautua erityisen varovaisesti, koska lohkaroiden siirtäminen saattaa aiheuttaa lohkaroiden ja niiden pintojen keskinäisen aseman muuttumisen siten, ettei pintojen rapautumiseen ja jäkälänkasvuun perustuvia ajoitusmenetelmiä voida soveltaa rakenteiden iänmäärittämiseen. Jos hajonneiden rakenteiden restaurointiin ryhdytään, on restaurointiin syytä liittää erillinen iänmäärittämystutkimus.

2. JUNGFRUSKÄRIN INVENTOINTI

Vanhimmat Jungfruskäriä koskevat antikvaariset tiedot ovat vuodelta 1878, jolloin Lars Wilhelm Fagerlund julkaisi teoksen *Anteckningar om Korpo och Houtskärs socknar* (Fagerlund 1878). Fagerlund noteerasi Kyrkogårdsuddenin kallioihin hakatut tekstit ja tuolloin vastikään hävitetyksi tulleen labyrintin.

Olen aikaisemmin käynyt tutustumassa muutamiin kohteisiin Jungfruskärissä ja saanut siinä yhteydessä tietoja jungfruskäriäisiltä Alice ja Martin Lindqvistiltä ja hyppeisläiseltä kotiseutulaustakunnan puheenjohtajalta Olof Ringwallilta. Tuolloin minulla ei kuitenkaan ollut mahdollisuutta kuin kahden kohteen dokumentointiin. Viime toukokuun maastotöiden yhteydessä haastattelin Annika ja Heikki Viléniä, Eila ja Thomas Alopaeusta ja Kaius Hedenströmiä sekä marraskuussa vielä uudestaan Alice Lindqvistiä.

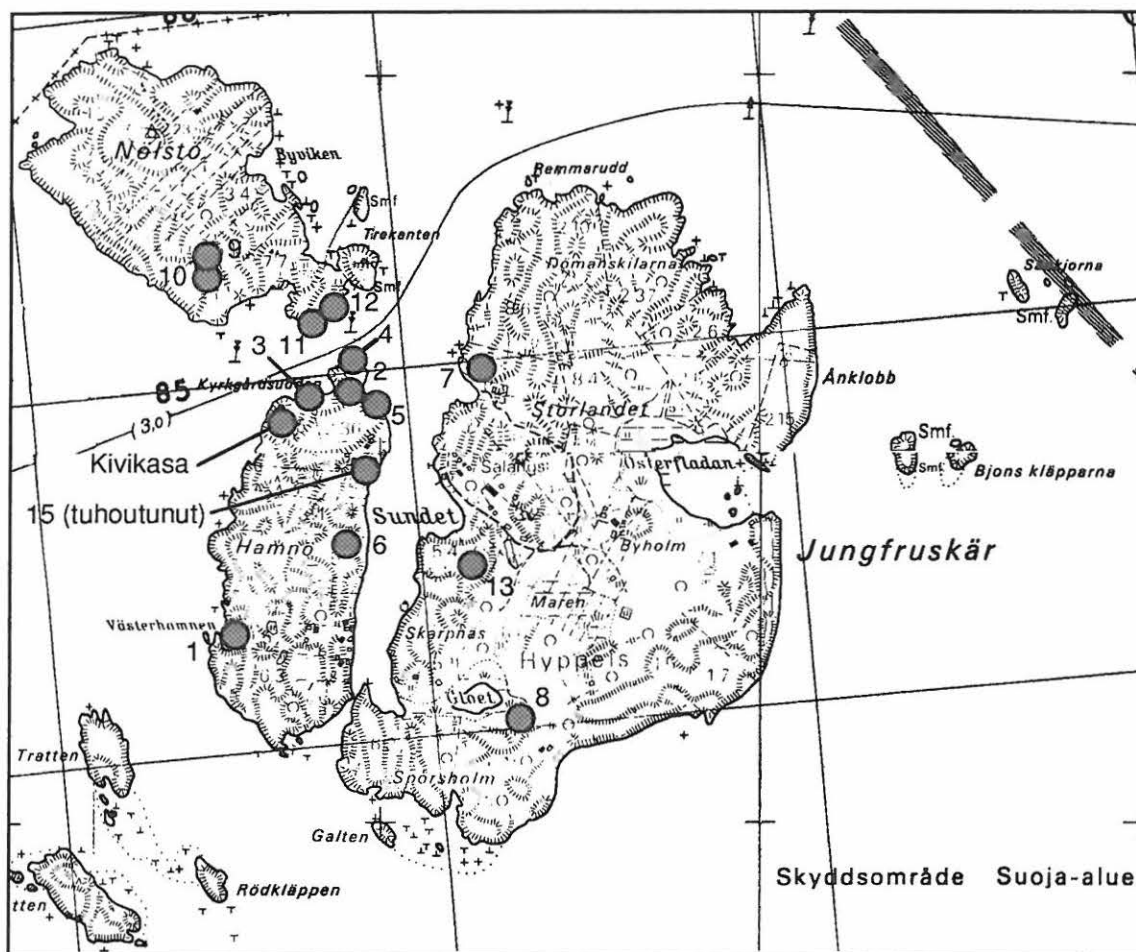
Inventointitulosten perusteella näyttää siltä, että Jungfruskärin arkeologiset kohteet liittyvät ensinnäkin nykyisen, 1830-luvulta periytyvän torppariasutuksen vaiheisiin, venäläisen kaleerilaivaston saaristo-operaatioihin isonvihan aikana, saaren tarjoamaan luonnonsatamaan Lill-Sottungan ja Turunmaan saariston välisen historiallisen väylän varrella (Andersson 1961; Andersson 1963) sekä kalastukseen ja hylkeenpyyntiin.

Arkeologisten maastokohteiden taustana voi siis olla

- nykyinen 1830-lukuun palautuva torppariasutus
- torppariasutusta vanhempi kalavesien ja hyljekantojen hyödyntäminen
- Jungfruskärin luonnonsatama Lill-Sottungan ja Turunmaan saariston välisen historiallisen väylän varrella
- venäläisen kaleerilaivaston saaristo-operaatiot isonvihan aikana (Dahlström 1937).

Kunkin kohteen yhteydessä on ilmoitettu peruskordinaatit (peruskarttaan mustalla painetut) sekä tasosijainnin tarkkuus *tsijt*, jolla kohteen sijainti tunnetaan (50, 100, 200, ... metriä VHS 1041 mukaisesti), kuvaus ja tulkinta sekä löytöhistoria. Tasosijainnin tarkkuus ilmoittaa metreinä, miten tarkasti kohteen kordinaatit tunnetaan. Jos kohteen sijainti on määritetty maastossa ja verrattu peruskarttaan, heittoa on normaalisti $tsijt \leq 50$. Epämääräisemmissä tapauksissa $tsijt = 200 \dots 1000$ käytettävissä olevista tiedoista riippuen.

Kuvauksen yhteydessä oleva rauhoitusluokkaehdotus on tieto, jota museovirasto voi harkintansa mukaan käyttää hyväksi päättäessään, onko kysymyksessä muinaismuistolain tarkoittama kiinteä muinaisjäänös ja määrittäessään kohteen antikvaarisen arvon. Rauhoitusluokkaan I kuuluvat kohteet katsotaan valtakunnallisiksi muistomerkeiksi, jotka ovat niin arvokkaita, että niiden säilyminen on turvattava kaikissa olosuhteissa. Luokkaan II kuuluvien kohteiden arvoa ei voida määrittää ilman tarkempia tutkimuksia. Tutkimustulosten perusteella ne siirretään joko I tai III luokkaan. Luokkaan III kuuluvat ne kohteet, joita kokonaan hävinneinä tai riittävästi tutkittuina ei enää ole tarpeen pitää rauhoitettuina. Ympäristöministeriön kiinteistötietojärjestelmässä III-luokkaan luetaan kuuluvaksi tutkitut, tuhoutuneet, ns. hajalöytöpaikaksi (yksittäisiä esinelöytöjä, ei havaittuja kiinteitä rakenteita) todetut sekä luonnonmuodostelmaksi todetut kohteet. Järjestelmässä on lisäksi IV-luokka, johon kuuluvat hajalöytöpaikat, joissa ei ole tehty maastotutkimuksia eli jotka ovat ns. piileviä alueita (Ympäristöministeriö 1987).

Kuvio 1. Jungfruskärin arkeologiset kohteet. Numerot viittaavat tekstiin.

1. Västerhamnen

Talvisatama, veneenvetoalustoja

Sijainti. Hamnön länsirannalla, karttalehti 1032 02, x = 6669 50, y = 1503 62, tsijt = 50.

Kuvaus. Matala, Kihdille länteen päin avautuva lahti, jonka pohjoisrannalla on lohcareista raivattuja alueita, joille veneet on vedetty ylös (valokuva 1). Alueita rajaavat rantaa vastaan kohtisuorat kivivallit, kuusi selvästi erottuvaa ja kaksi epämääräisempää. Rannanpuoleisissa kallioissa on rautatappeja. Maissa on kaksi verkkovenettä, jotka valokuvaaja Kaius Hedenströmin kertoman mukaan on vedetty maihin joitakin kymmeniä vuosia sitten. Numerointi seuraavassa viittaa karttaan (kuvio 2).

1. Matala, epämääräinen. Pituus noin 9 m, leveys noin 2 m.
2. Runsaat 10 m rannasta. Kallionreunaa vasten kasattuja lohkkareita noin 7 m:n pituudelta.
3. Korkea, selvä rakenne. Enimmäkseen yli 10 kg:n lohkkareita, muutamat monisatakiloisia. Pituus noin 16 m, leveys noin 2...3 m.
4. Yläosan lohkkareet kasattu kalliolle. Pituus noin 13 m, leveys noin 2...3 m. Vaihtelevankokoisia kiviä ja lohkkareita.
5. Pituus 6 m, leveys 3 m. Vaihtelevankokoisia kiviä ja lohkkareita.
6. Suuria lohkkareita. Pituus 3 m, leveys 2 m.

Lahden pohjukassa (x = 6669 50, y = 1503 67) on rannasta koilliseen lähtevä useiden kymmenien metrien pituinen lohkkarerivi, jonka päässä on rajaröykkiön tapainen kivikasa keskuskivineen.

Paikka on Alice Lindqvistin kertoman mukaan toiminut talvisatamana, joka pysyy jäättömänä kauemmin kuin suojaisempi kyläsatama Sundetissa. Satamaa ovat käyttäneet kalastajat monesta pitäjästä. Alice Lindqvist muistaa, että hänen isänsä vielä piti venettä Västerhamnissa. Rannassa oli venevajoja, joiden perustuksista saattaa vielä olla jälkiä näkyvissä.

Jonkinasteista tietoa kivivallien iästä saa tarkastelemalla rannansiirtymistä. Veneet on täytynyt voida tuoda sisään satamaan kapeimmasta paikasta, joka jää lounaasta työntyvän kalliokielekkeen ja kivirakenteen 3 väliin (kuviö 1). Kapeikon leveys on ollut ehkä noin 5-8 m. Paikka on avoin luoteeseen. Jos meri käy luoteesta, aallot työntyvät kapeikkoon, jolloin siinä on täytynyt olla syvyyttä jonkin verran enemmän kuin veneen kölillä on syvyyttä. Törnroosin mukaan pienten verkkoveneiden (*skötbåt*) syväys ennen vuotta 1920 oli noin 50-57.5 cm ja suurten 23-24-jalkaisten syväys 60 cm, suurveneiden (*storbåt*) puolestaan 75-94 cm (Törnroos 1978: 18-19, 53, 94-96).

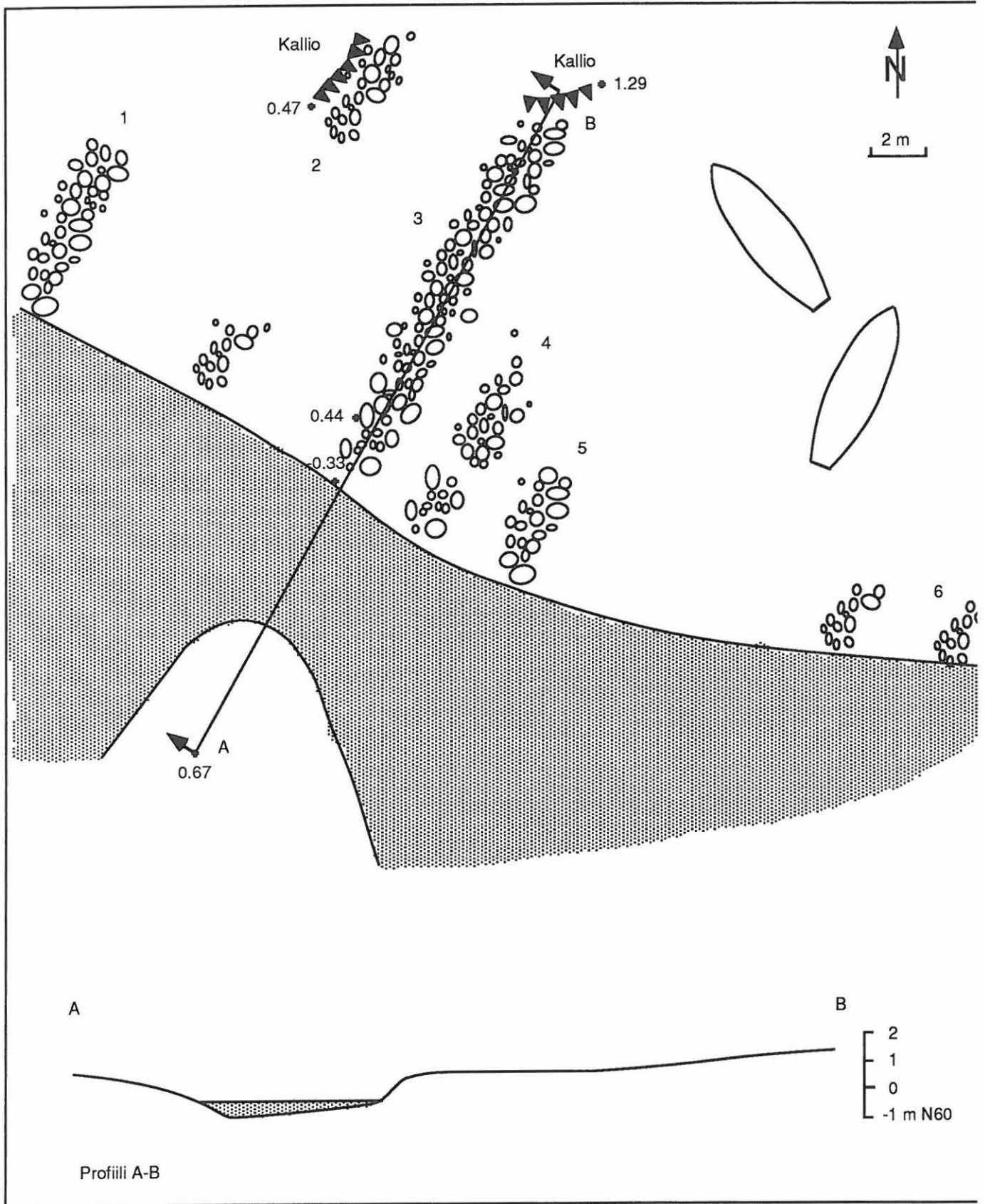
Jos oletetaan veneiden olleen pääasiassa verkkoveneen suuruusluokkaa, kapeikossa on täytynyt olla syvyyttä vähintään 0.9 m, jotta sisään pääsisi takaa tulevissa aalloissa ilman pahempia pohjakosketuksia. Lisäksi vesi on saattanut tietysti olla ajoittain matalalla. Stenijin ja Helan (1947) julkaisemista aikasarjoista käy ilmi, että 1 %:n kestävyyttä vastaava matalan veden korkeus on Ruissalon mareografilla -45 cm ja Degerbyssä -40 cm. Jos vähimmäissyvyyteen lisätään arvio matalasta vedestä -45 cm, niin kapeikon keskisyvyyden on täytynyt olla vähintään 1.35 m. Kapeikon syvyys on nyt noin 0.9 m N60. Korkeusero nykyiseen vedenpintaan on siis 0.45 m. Kakkurin (1991) julkaisemien uusimpien maankohoamisobaaasien mukaan havaittu maankohoaminen Houtskarissa on noin 4.2 mm/v, joten talvisatamalla olisi tämän mukaisesti ikää vähintään 110 vuotta vuodesta 1960 eli viimeistään noin 1850.

Kivirakenteen pitkittäisprofiili (kuviö 2) osoittaa, että vajaat 10 m kiveyksen pinnan pituudesta on noin 0.7 m:n tasolla, ja jos oletetaan, että taso vastaa likimain silloista keskivettä, rakenne olisi peräisin vuoden 1790 tienoilta.

Paikkaa olisi tutkittava tarkemmin sen selvittämiseksi, onko siellä muitakin rakenteita. Koska talvisatamia ei tietääkseni ole rauhoitettu aikaisemmin muinaisjäännöksinä, ehdotan rauhoitusluokitukseksi luokkaa I. *Hoito*: ei tarpeen.

Löytöhistoria. Västerhamnenin kivirakenteet ovat olleet tiedossani heinäkuusta 1985 alkaen. Kävin tuolloin jungfruskäriläisen Martin Lindqvistin ja hyppeisläisen Olof Ringwallin opastamana paikalla. TYARKTIKA K1010940100.

Kuvio 2. Västerhamn. Karttaluonnos sekä vaaittu profiili A-B.

2. Kyrkogårdsudden 1

Rakennusjäännös.

Sijainti. Hamnön N-kärjessä, kivikkoisella kannaksella (valokuva 2). Karttalehti 1032 03, x = 6670 18, y = 1503 91, tsijt = 50, h = 2.4.

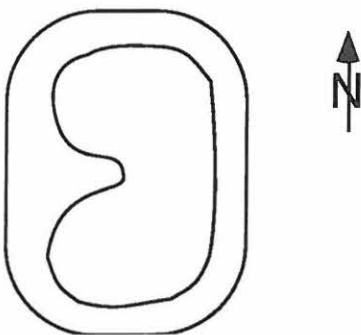
Kuvaus. Kahteen osaan jakautunut rakennusjäännös, mahdollisesti *tomtning*-jäännös. Rakenteesta on näkyvissä lähes pelkästään pyöristyneitä kivistä ja lohkareista (0-100 kg) ladottu matala (korkeimmillaankin noin 0.4 m) kylmämuuri. Erityisesti muurin S-päässä pieniä pyöristyneitä kiviä. Muuri on rakennettu kivikkoon, joka jää suureksi osaksi piiloon kasvillisuuden alle. Muuri on nelisivuinen, nurkat pyöristyneet, pitkät seinämät N-S-suuntaiset. W-puolen pitkä seinä on korkeampi ja selvemmin erottuva, mutta alemmalla tasolla kuin E-puoleinen pitkä seinä. Pituus 13.5 m, leveys 9.2 m. Kiviröykkiö jakaa jäännöksen keskeltä kahteen osaan.

Vieressä E-puolella on kiveys, jonka mitat ovat 7.0 m ja noin 4 m, korkeus noin 0.3 m. Kivet ja lohkareet ovat vaihtelevankokoisia, pyöristyneitä.

Rakennusjäännöksen alimmaksi korkeudeksi E-reunassa vaaittiin merenpinnasta 2.40 m N60. Jos oletetaan, ettei rakennusta ole korkeanveden ja jäiden vuoksi sijoitettu rantaan, vaan vähintään 1.2 m:n korkeudelle keskivedestä (vrt. Niemi 1969), rakennuksella on ikää enintään 280 vuotta vuodesta 1960. Se on siis aikaisintaan vuoden 1680 tienoilta.

Rakennusjäännöksen luonnetta ei voi määrittää ilman tarkempia tutkimuksia. Se on verrattain suuri kokoinen ollakseen *tomtning*-jäännös (vrt. Nilsson 1988; Olofsson & Lindström 1990), mutta mahdollonta se ei ole. Ruotsin itärannikolla esiintyy samankokoisia jäännöksiä, jotka usein ovat kaksihuoneisia (Olofsson & Lindström 1990: 8-12). Olof Ringwallin ehdotus on, että kyseessä olisi kappelin jäännös, mihin paikannimi Kyrkogårdsudden viittaakin.

Houtskarilaiset kotiseutuaktivistit ovat Olof Ringwallin aloitteesta vuonna 1992 raivanneet kiveyksen puhtaaksi katajikosta, jolloin rakenne on tullut huomattavasti selvemmin näkyviin kuin aikai-

Kuvio 3. Kyrkogårdsudden, karttaluonnos rakennusjäännöksestä. semmin. Rauhoitusluokkaehdotus: I. Hoito: katajankasvun pitäminen aisoissa.

Löytöhistoria. Kohde on ollut tunnettu vuodesta 1985. Tark.raportti Tuovinen 1992 (Turun yliopisto). TYARKTIKA K1015920101.

3. Kyrkogårdsudden 2

Veneenvetoalusta (*båtlänning*).

Sijainti. Hamnön N-rannalla, karttalehti 1032 03, x = 6670 15, y = 1503 84, tsijt = 50.

Kuvaus. 5.8 m pitkä, 2.9 m leveä ja 0.5 m korkea suurista pyörityneistä lohkareista koostuva kiveys, jonka erottaa rannasta pieni kallionnyppylä. Kiveyksen molemmin puolin rannassa lohkareista raivatut alueet. Rakenne on aivan rannassa, ja sillä on tuskin korkeaa ikää. Annika Vilén muistaa kohteen veneiden säilytyspaikkana. Rauhoitusluokkaehdotus: III. *Hoito:* ei tarpeen.

Löytöhistoria. Löydetty 21.5.1992.

Aikaisemmat dokumentit. Tark.raportti Tuovinen 1992 (Turun yliopisto). TYARKTIKA K1015920102, K1015920103.

4. Kyrkogårdsudden 3

Ryhmä kallioon hakattuja merkkejä.

Sijainti. Hamnön N-kärjessä, karttalehti 1032 03, x = 6670 25, y = 1503 92, tsijt = 50.

Kuvaus. Kyrkogårdsuddenin pohjoiskärjen rantakallioissa on ryhmä kallioon hakattuja kirjaimia, lukuja ja kuvioita. Kuvioden syvyys ja luettavuus vaihtelee.

Ryhmä 1. Tasaisella loivasti suuntaan E kaltevalla pinnalla, kallistus 6° E. Ryhmän leveys 51 cm. Syvälle hakatut selvästi luettavat merkit. Valokuva 3. Tulkinta:

W:M

Niiden vieressä huomattavasti matalampia heikommin luettavia merkkejä, jotka voivat olla erikäisiä kuin syvälle hakatut.

Ryhmä 2. Syvälle hakattu helposti luettava ryhmä. Valokuva 4. Tulkinta:

ioh:Güm:

1717

Vaakasuoralla tasaisella pinnalla. Ryhmän leveys 24, korkeus 13 cm.

Ryhmä 3. Syvälle hakattu merkki vaakasuoralla pinnalla. Pyöreä rengas, ulkohalkaisija 11 cm.

Ryhmä 4. Syvälle hakattuja merkkejä kuperalla pinnalla, joka yläosassa kallistuu 22° NNW ja alaosassa sisäänpäin 104°. Korkeus pintaa pitkin mitaten 84 cm, leveys 80 cm. Merkkien päällä keltaista rupijäkälää. Valokuva 5. Tulkinta: risti, jonka molemmin puolin on merkkejä. Vasemmalla puolella

KO

oikealla

BS

vasemmalla syntymäaika

F 18 $\frac{27}{12}$ 74

oikealla kuolinaika

D 18 $\frac{28}{4}$ 95

Annika Vilénin mukaan kyseessä on muistomerkki, joka liittyy Jungfruskärissä muistitietona säilyneeseen tapaukseen. Hamnöläinen nuorimies oli palaamassa riiusmatkalta Storlandetista, ja välttyäkseen tulehasta nähdynsi hän ei kulkenut jäätä pitkin suoraan Sundetin yli, vaan oli kiertämässä Kyrkogårdsuddenin pohjoispuolitse Hamnön länsirannalle, kun hän vajosi virtaisessa salmassa Kyrkogårdsuddenin ja Nölstön välissä jäihin ja menehtyi. Kalliomerkkien mukaan tämä olisi tapahtunut 28.4.1895. En ole selvittänyt, kuka oli kyseessä. Tarinaa osaltaan vahvistaa se, että Fagerlund ei mainitse tätä kalliomerkkiryhmää työssään vuonna 1878.

Ryhmä 5. Hyvin heikosti luettavia merkkejä. Hioutuneen pinnan hapettumiskerros on vain rikottu epätasaiseksi. Tasaisella pinnalla, 12...16° NNW. Merkit tyylillisesti karkeita. Merkkien päällä keltaista rupijäkälää. Valokuva 6. Tulkinta:

THOMAS KIÄMPEN <epäselviä merkkejä> 1744

Ryhmän leveys 129 cm, korkeus 62 cm. Vaaittu.

Ryhmä 6. Heikosti luettavia merkkejä, pinta vain hieman rikottu meisselillä. Tasaisella pinnalla, 8...12° SSE. Valokuva 7. Tulkinta: koristeellinen kuvio, jonka alapuolella

1685

Korkeus 84 cm, leveys 61 cm. Vaaittu.

Ryhmä 7. Kohtalaisen heikosti luettavia merkkejä. Tasaisella pinnalla, 26° SSW. Valokuva 8. Tulkinta:

A.REB

Ryhmän leveys 42 cm, korkeus 20 cm.

Ryhmä 8. Syvälle hakattuja, helposti luettavia merkkejä. Tasaisella pinnalla, 0...8° S. Valokuva 9. Tulkinta:

C:G:N
1750

Ryhmän leveys 110 cm, korkeus 70 cm.

Ryhmä 9. Heikosti luettavia merkkejä. Tasaisella pinnalla 6...10° N. Valokuva 10. Tulkinta:

RZ

Ryhmän leveys 34 cm, korkeus 19 cm.

Näiden kalliomerkkiryhmien lisäksi pohjoiskärjessä on muutamia erittäin heikosti erottuvia kuvioita, ja luonnollisesti saattaa olla vielä löytämättömiä kuvioita.

Kalliomerkkien ikä. Kiinnostavimpia merkkejä ovat ryhmien 5 ja 6 vuosiluvut, koska ne sijaitsevat melko lähellä rantaa. Ryhmän 5 vuosiluku 1744 on 1.73 m:n korkeudella ja ryhmän 6 vuosiluku 1685 on 1.93 m:n korkeudella N60. Ekmanin (1993) mukaisesti laskettuna vuoden 1744 rantapinnan korkeus on 1.27 ± 0.10 m ja vuoden 1685 osalta 1.58 ± 0.11 m. Kalliomerkkien korkeus merenpinnasta ei siis ole ristiriidassa vuosilukujen kanssa. Molemmat merkit sijaitsevat kuitenkin vain vajaat puoli metriä silloisen keskiveden yläpuolella, joten ne on todennäköisesti hakattu matalan veden aikana. Tämä vuorostaan viittaa kevääseen, koska matalia vedenkorkeuksia esiintyy eniten silloin (Stenij & Hela 1947).

Kyrkogårdsuddenin kalliomerkkien ikä ja motiivit viittaavat siihen, että ne liittyvät Jungfruskärin luonnonsatamaan, joka sijoittui Lill-Sottungan ja Turunmaan saariston välisen historiallisen väylän varrelle. On mahdollista, että Kyrkogårdsuddenin kalliomerkit ja rakennuksenjäännös liittyvät toisiinsa. Yksi kallioon hakatuista merkkiryhmistä (*THOMAS KIAMPEN <epäselviä merkkejä> 1744*) saattaa tarkoittaa pohjalaista kirkkomaalaria Thomas Kiempeä (Ehrnroot 1973), mutta koska tämä syntyi vuonna 1752, kalliossa oleva vuosiluku 1744 on ristiriitainen (Tuovinen 1991: 90).

Sekä merenkulkuun että kalastukseen liittyvien kalliomerkkien esiintymistä on tutkittu vähän. Kyrkogårdsuddenin kohteet ovat siis ainakin tutkimuksen kannalta arvokkaita. I rauhoitusluokka olisi perusteltu. *Hoito:* ei tarpeen.

Löytöhistoria. Fagerlund mainitsee osan kalliomerkeistä vuonna 1878.

Aikaisemmat dokumentit. Fagerlund 1878. Tuovinen 1991. TYARKTIKA S1016780291.

5. Hamnö 1

Ryhmä kallioon hakattuja merkkejä.

Sijainti. Hamnön NE-rannalla, karttalehti 1032 03, x = 6670 15, y = 1503 96, tsijt = 50.

Kuvaus. Hakattuja merkkejä rantakalliossa.

Ryhmä 1. Tasaisella, lähes pystysuoralla pinnalla, 74° ENE. Ryhmän pituus 50 cm, leveys 30 cm. Tulkinta:

A <epäselvä merkki> S
1873

Ryhmä 2. Kuperalla kaakkoon kaltevalla pinnalla. Ryhmän leveys 34 cm, korkeus 41 cm. Tulkinta:

GOGS
18 8 73

Rauhoitusluokkaehdotus: II. TYARKTIKA K1010940500.

Hoito: ei tarpeen. *Löytöhistoria.* Annika Vilén osoitti minulle paikan inventoinnin yhteydessä 14.5.1994.

6. Hamnö 2

Kiviraunio.

Sijainti. Hamnön E-rannan tuntumassa, karttalehti 1032 02, x = 6669 75, y = 1503 90, tsijt = 50, h = 12.5.

Kuvaus. Enimmäkseen pyöristyneitä melko tasakokoisia kiviä ja lohkareita (noin 10-50 kg). Pituus 3.7, leveys 2.0, korkeus 0.3 m. Tuskin hauta. Annika Vilénin mukaan sotilaiden rakentama, mutta saattaa olla muutakin alkuperää. Rauhoitusluokkaehdotus: III. *Hoito:* ei tarpeen.

Löytöhistoria. Löydetty maastoa haravoitaessa 14.5.1994. TYARKTIKA K1010940600.

7. Strandás torp

Rakennuksenjäänöksiä.

Sijainti. Storlandetin W-rannalla, karttalehti 1032 03, x = 6670 25, y = 1504 25, tsijt = 50, h ≈ 3. TYARKTIKA K1010940700.

Kuvaus.

1. Suorakulmainen rakennuksenjäännös. Pituus noin 8.5 m, leveys noin 4.2 m. Tiilistä muuratun uunin jäännöksiä itäseinällä.

2. Suorakulmainen rakennuksenjäännös. Pituus ja leveys noin 4.4 m.

Lähimaastossa on myös pieniä raivausraunioita, jotka lienevät syntyneet perunamaan raivaamisessa. Rakennuksenjäännökset ja raivausrauniot liittyvät nykyiseen viime vuosisadalla syntyneeseen torppariasutukseen. Rakenteiden iänmäärittäminen edellyttää erillistutkimusta.

Rauhoitusluokkaehdotus: III. *Hoito:* kasvillisuuden pitäminen kurissa.

Löytöhistoria. Löydetty inventoinnissa maastoa haravoitaessa 16.5.1994.

8. Gloet

Kylmämuurattu rakenne.

Sijainti. Storlandetin S-osan glo-järvellä, karttalehti 1032 02, x = 6669 28, y = 1504 37, tsijt = 50, h ≈ 3.

Kuvaus. Gloetin itäpäässä, muutama metri vedenpinnan yläpuolella on U:n muotoinen kivimuuri pohjoiseen viettävällä kalliolla (valokuva 11). Kylmämuuratusta rakenteesta on W-, N- ja E-seinämät. Ladottu tasakokoisista, enimmäkseen pyörityneistä lohkareista (noin 5-30 kg). W-seinä 3.8 m, suurin korkeus 0.7 m. E-seinä 3.1 m, korkeus 0.7 m. N-seinä 2.6 m, ladottu yhdestä lohkarerivistä puolikaareen kalliolle. En osaa määrittää kohteen luonnetta. Kysymyksessä voi olla lintujen ampumasuoja (*vetta*) siltä ajalta kun Gloetin perukassa oli avovettä. *Rauhoitusluokkaehdotus:* III. *Hoito:* ei tarpeen.

Löytöhistoria. Löydetty inventoinnissa maastoa haravoitaessa 16.5.1994. TYARKTIKA K1010940800.

9. Nölstö 1

Kiviuuni

Sijainti. Nölstön SW-rantaan laskevalla kalliolla, karttalehti 1032 03, x = 6670 46, y = 1503 51, tsijt = 50, h = 10.

Kuvaus. Kiviuuni (ryssänuuni) Nölstön loivassa S-rinteessä noin 100 m:n päässä rannasta (valokuva 12). Enimmäkseen särmikkäitä, osittain rikkipalaneita lohkareita, välissä pyörityneitä pikkukiviä. Suuaukko etelään, katto-osa puuttuu. Pituus 2.3 m, leveys 2.1 m, korkeus 0.7 m. N-seinä puolen metrin korkuista kalliotörmää vasten. *Rauhoitusluokkaehdotus:* II. *Hoito:* ei tarpeen.

Löytöhistoria. Löydetty inventoinnissa maastoa haravoitaessa 25.5.1994. TYARKTIKA K1010940900.

10. Nölstö 2

Kivi-uuni

Sijainti. Nölstön SW-rantaan laskevalla kalliolla, noin 50 m kivi-uunista Nölstö 1 etelään. Karttalehti 1032 03, x = 6670 42, y = 1503 51, tsijt = 50, h = 5.

Kuvaus. Enimmäkseen särmikkäitä, selvästi kuumuudessa lohkeilleita lohkeita (valokuva 13). Suuaukko kaakkoon. Katto-osa romahtanut, niin että uuni muistuttaa lohkearekasaa. Pituus ja leveys 2.8 m, korkeus noin 0.7 m. Ympäristössä paljon lohkeita.

Rauhoitusluokkaehdotus: II. *Hoito:* ei tarpeen.

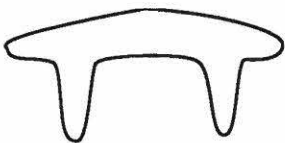
Löytöhistoria. Löydetty inventoinnissa maastoa haravoitaessa 25.5.1994. TYARKTIKA K1010941000.

11. Nölstö 3

Kylmämuurattu rakenne.

Sijainti. Nölstön SE-kärjessä, parikymmentä metriä Nölstön ja Kyrkogårdsuddenin salmen rannasta. Karttalehti 1032 03, x = 6670 38, y = 1503 85, tsijt = 50, h = 2.5.

Kuvaus. Kivistä ja lohkeista kylmämuuraamalla tehty rakenne, jossa on pitkä sivu rannansuuntaisen ja kaksi kohtisuoraa haaraa rannasta poispäin (valokuva 14). Pitkän sivun päät kaartuvat rannasta poispäin. Symmetrinen, selkeä rakenne. Särmikkäitä ja pyörityneitä lohkeita, noin 1-100 kg. Pitkän sivun pituus 6.7 m, haarat noin 2.5 m. Muurin korkeus 0.2-0.7 m.

Kuvio 4. Nölstö 3, luonnos kylmämuuratusta rakenteesta.

Rakenne on epätavallinen. Lukisin sen lähinnä *tomtning*-jäännöksiin. Rauhoitusluokkaehdotus: II. *Hoito:* ei tarpeen.

Löytöhistoria. Löydetty inventoinnissa maastoa haravoitaessa 25.5.1994. TYARKTIKA K1010941100.

12. Nölstö 4

Tomtning-jäännös

Sijainti. Nölstön SE-kärjessä, parikymmentä metriä Nölstön ja Kyrkogårdsuddenin salmen rannasta. Karttalehti 1032 03, x = 6670 38, y = 1503 85, tsijt = 50, h = 2.5.

Kuvaus. Siirtolohkare, jonka E-sivu on pystysuora, 0.8-1.0 m:n korkuinen. Siirtolohkareen NE- ja SE-kulmista lähtee itään päin muurin jäännökset, pohjoisemman pituus noin 4.6 m ja eteläisemmän 3.3 m (valokuva 15). Pohjoisempi muuri on suurimmaksi osaksi katajan alla. Matalarakenteinen, mutta silti todennäköisesti *tomtning*-jäännös (blockväggstomtning; Olofsson & Lindström 1990: 10). Rauhoitusluokkaehdotus: II. *Hoito:* ei tarpeen.

Löytöhistoria. Löydetty inventoinnissa maastoa haravoitaessa 25.5.1994. TYARKTIKA K1010941200.

13. Kanonberget

Kalliomerkkejä

Sijainti. Storlandetin W-rannan silokallioilla. Karttalehti 1032 02, x = 6669 65, y = 1504 24, tsijt = 50, h = 10.

Kuvaus. Hieman heikosti luettavia merkkejä kallionpinnassa. Tasaisella, melkein vaakasuoralla pinnalla 2...4° NW. Valokuva 16. Tulkinta: raakapurjealus. Rauhoitusluokkaehdotus: II. *Hoito:* ei tarpeen. TYARKTIKA K1010941300.

Löytöhistoria. Löydetty inventoinnissa 25.5.1994 Annika Vilénin antamien tietojen perusteella.

14. Storlandet (tuhoutunut)

Labyrintti.

Sijainti. Storlandetissa, tarkemmin määrittelemätön paikka.

L.W. Fagerlund mainitsi pitäjänkuvauksessaan kaksi labyrinttia Jungfruskärissä, yhden Storlandetissa ja toisen Hamnössä. Storlandetin labyrintti tuhoutui vuonna 1875, jolloin ”*företog sig dock soldatesken från de för farvattnets uppmätning och kartläggning här stationerade, ryska marinen tillhörande kanonbåtarna, att totalt rasera densamma, kastande hvarje sten utför den sluttande bergbranten, på hvilken jungfrudansen var uppförd*” (Fagerlund 1878: 292). Tämän tarkemmin ei tiedetä, missä Storlandetin labyrintti sijaitti. TYARKTIKA S1016780292.

15. Hamnö (tuhoutunut)

Labyrintti.

Sijainti. Hamnön E-ranna tuntumassa. Karttalehti 1032 02, x = 6669 96, y = 1503 95, tsijt = 100.

Fagerlundin Hamnössä mainitsema labyrintti on todennäköisesti identtinen sen jo hävinneen labyrintin kanssa, jonka sijaintipaikan Hamnön itärannan rinteessä Alice Lindqvist osoitti minulle muistinvaraisesti vuonna 1985 (kuvio 1). Paikka on nurmikkoista rantaan laskeutuvaa pihamaata. Labyrintista ei ole enää näkyvissä mitään. Rauhoitusluokkaehdotus: III. TYARKTIKA S1016870104. Fagerlund 1878: 292.

Muut kohteet

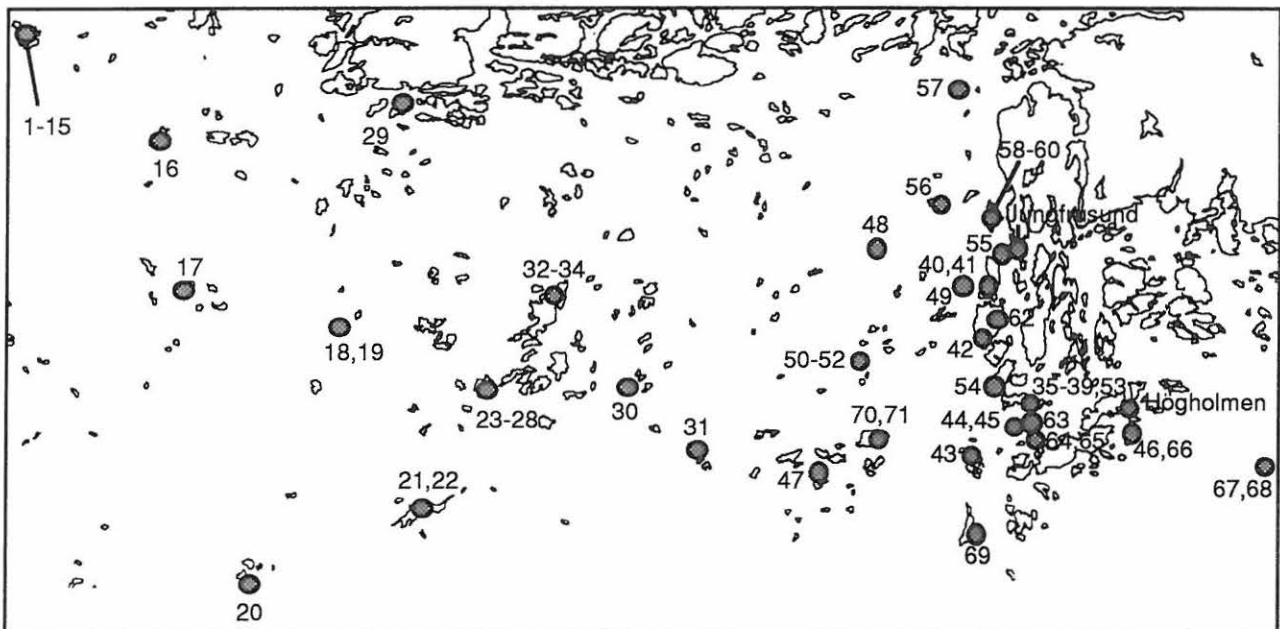
Hamnön N-päässä Kummelklintissä on pyöristyneistä kivistä ladottu kivikasa, jota on pidetty esitai varhaishistoriallisena hautarauniona (mm. koska sille on jonkinasteisia vastineita Ruotsista) (karttalehti 1032 03, x = 6670 04, y = 1503 78, tsijt = 50, TYARKTIKA H1016512073, kuvio 1). Jungfruskärin inventoinnin yhteydessä Annika Vilén kuitenkin kertoi, että hänen isänsä Sven Brunström kokosi sen 1930-luvulla. Kysymyksessä ei siten mielestäni ole muinaismuistolain tarkoittama kiinteä muinaisjäännös. Kotiseutulautakunta on kuitenkin pystyttänyt kivikasan luokse museoviraston kuparitaulun, jossa lukee, että kohde on muinaismuistolailla rauhoitettu. On varmaankin paikallaan poistaa taulu.

Hamnössä ja Storlandetissa on lisäksi entisiä peltoja ympäröiviä kiviaitoja ja -muureja. Storlandetin etelärannan rantakallioiden tuntumassa on myös kivimuureja. Nämä rakenteet liittynevät (perunan)-viljelykseen ja linnustukseen, eivätkä ne liene iäkkäitä. Kehitteillä oleva *Rhizocarpon*-jäkälämittaus voisi antaa viitteitä rakenteiden iästä.

3. SAARISTOMEREN KANSALLISPUISTON YHTEISTOIMINTA-ALUEEN ARKEOLOGISET MAASTOKOHTEET

3.1. Tunnetut kohteet

Seuraavassa selostetaan tunnetut kohteet Saaristomeren kansallispuiston yhteistoiminta-alueella muualla kuin Jungfruskärissä (yhteenvedo taulussa 1). Lisäksi on otettu mukaan antikvaarisesti tärkeitä kohteita yhteistoiminta-alueen ulkopuolelta, mutta aivan alueen tuntumasta. Nämä kohteet ovat Jungfrusundin kompleksi ja Hiittisten Högholmen. Dragsfjärdin Hammarsbodan kivi-pronssikautinen kompleksi, Korpoströmin historiallisen ajan muinaisjäännökset, Päkmon ja Hummelholmin hautarauniot, Hiittisten pääsaaren hautarauniot ja Kyrksundetin keskiaikainen kappeli (Edgren 1992: 221-222) ja nuoremman rautakauden satama/kauppapaikka on jätetty pois, koska ne sijaitsevat kauempana yhteistoiminta-alueen rajoista.

Kuvio 5. Tunnetut arkeologiset maastokohteet Saaristomeren kansallispuiston yhteistoiminta-alueella. Numerot viittaavat kohteiden numerointiin.

N:o	TYARKTIKA- tunnus	Kunta, kylä, paikannimi	Kohteen laatu	Alikohteita	Kunto
1	K1010940100	Houtskari, Hyppeis, Jungfruskär 1	Veneenvetoalusta	6	1
2	K1015920101	Houtskari, Hyppeis, Jungfruskär 2	Rakennusjäännös	1	1
3	K1015920102	Houtskari, Hyppeis, Jungfruskär 3.1	Veneenvetoalusta	1	1
3	K1015920103	Houtskari, Hyppeis, Jungfruskär 3.2	Veneenvetoalusta	1	1
4	S1016780291	Houtskari, Hyppeis, Jungfruskär 4	Kalliomerkkejä	9	1
5	K1010940500	Houtskari, Hyppeis, Jungfruskär 5	Kalliomerkkejä	2	1
6	K1010940600	Houtskari, Hyppeis, Jungfruskär 6	Kiviröykkiö	1	1
7	K1010940700	Houtskari, Hyppeis, Jungfruskär 7	Rakennusjäännös	2	1
8	K1010940800	Houtskari, Hyppeis, Jungfruskär 8	Kiviröykkiö	1	1
9	K1010940900	Houtskari, Hyppeis, Jungfruskär 9	Kiviuuni	1	1
10	K1010941000	Houtskari, Hyppeis, Jungfruskär 10	Kiviuuni	1	1
11	K1010941100	Houtskari, Hyppeis, Jungfruskär 11	Tomtning-jäännös	1	1
12	K1010941200	Houtskari, Hyppeis, Jungfruskär 12	Tomtning-jäännös	1	1
13	K1010941300	Houtskari, Hyppeis, Jungfruskär 13	Kalliomerkkejä	1	1
14	S1016780292	Houtskari, Hyppeis, Jungfruskär 14	Labyrintti	1	5
15	S1016870104	Houtskari, Hyppeis, Jungfruskär 15	Labyrintti	1	5
18	K2796941600	Korppoo, Aspö, Långlandet	Merimerkki	1	1
19	K2796941700	Korppoo, Aspö, Långlandet	Merimerkki	1	1
27	K2796942500	Korppoo, Björkö, Aspängen	Rakennusjäännös	1	1
28	K2796942600	Korppoo, Björkö, Kappalbacken	Kappelinjäännös	1	1
25	K2796942300	Korppoo, Björkö, Vintrasnäs	Rakennusjäännös	1	1
26	K2796942400	Korppoo, Björkö, Vintrasnäs	Rakennusjäännös	1	1
23	S2791870100	Korppoo, Björkö, Vintrasnäs	Kivikompassi	1	1
24	K2796942200	Korppoo, Björkö, Vintrasnäs	Labyrintti	1	4
21	S2790711401	Korppoo, Jurmo, Jurmo	Tomtning-jäännös	1	0
21	S2790711402	Korppoo, Jurmo, Jurmo	Tomtning-jäännös	1	0
21	S2790711403	Korppoo, Jurmo, Jurmo	Tomtning-jäännös	1	0
21	S2790711404	Korppoo, Jurmo, Jurmo	Tomtning-jäännös	1	0
21	S2790711405	Korppoo, Jurmo, Jurmo	Tomtning-jäännös	1	0
22	S2790711406	Korppoo, Jurmo, Jurmo	Kappelinjäännös	1	0
29	S2793310002	Korppoo, Kalgarholm, Snöbel	Kiviuuneja	20	0
16	K2796941400	Korppoo, Kälö, Kråkskär	Tomtning-jäännös	1	1
20	S2793710001	Korppoo, Utö, Utö	Labyrintti	1	5
17	K2796941500	Korppoo, Österskär, Österskär	Tomtning-jäännös	1	1
31	K5335900100	Nauvo, Borstö, Byberget	Labyrintti	1	4
30	K5335860100	Nauvo, Lökhölm, Lökhölm	Hautaraunio	1	4
32	S5331870101	Nauvo, Nötö, Klockarstenen	Soiva lohkare	1	1
34	H5335806000	Nauvo, Nötö, Mjoö 1	Hautaraunio	1	1
34	H5335807001	Nauvo, Nötö, Mjoö 2	Hautaraunio	1	1
33	H5336722086	Nauvo, Nötö, Sundbergen 1	Hautaraunio	1	3
33	H5336722288	Nauvo, Nötö, Sundbergen 2	Hautaraunio	1	3
33	H5335803007	Nauvo, Nötö, Sundbergen 3	Hautaraunio	1	4
33	H5335804008	Nauvo, Nötö, Sundbergen 4	Hautaraunio	1	4
33	H5335805009	Nauvo, Nötö, Sundbergen 5	Hautaraunio	1	4
67	K0400924100	Dfjärd, Bolax, Tjukan	Tomtning-jäännös	1	1
68	K0400924200	Dfjärd, Bolax, Tjukan	Kiviröykkiö	1	0
46	H0942676004	Dfjärd, Hitis, Bötskäret	Hautaraunio	1	1
66	K0400923600	Dfjärd, Hitis, Bötskäret	Tomtning-jäännös	1	1
45	K0405920900	Dfjärd, Holma, Hamnholmen	Hautaraunio	1	4
62	K0400921800	Dfjärd, Holma, Helgskär	Kiviröykkiö	1	0
38	H0406599081	Dfjärd, Holma, Kaldoholmen	Hautaraunio	1	1
39	H0406599092	Dfjärd, Holma, Kaldoholmen	Hautaraunio	1	4
53	K0405890100	Dfjärd, Holma, Stora Ängeskär	Labyrintti	1	4
35	H0400505600	Dfjärd, Holma, Stora Ängeskär	Hautaraunio	1	4

37	H0400505611	Dfjärd, Holma, Stora Ängeskär	Hautaraunio	1	4
36	H0946512962	Dfjärd, Holma, Stora Ängeskär	Hautaraunio	1	4
54	S0942868901	Dfjärd, Holma, Västerfladan	Labyrintti	2	4
61	K0400920800	Dfjärd, Högsåra, Byviken	Kalliomerkkejä	2	1
42	H0405908040	Dfjärd, Högsåra, Hemlandet	Hautaraunio	1	4
49	H0942301009	Dfjärd, Högsåra, Långfuruholm	Hautaraunio	1	4
55	S0946790657	Dfjärd, Högsåra, Norrön	Kiviuneja		0
41	H0401317006	Dfjärd, Högsåra, Nämanön	Hautaraunio	1	1
40	H0942303001	Dfjärd, Högsåra, Nämanön	Hautaraunio	1	3
48	K0405921000	Dfjärd, Högsåra, Ängeskär	Hautaraunio	1	1
44	K0405920800	Dfjärd, Rosala, Hamnholmen	Hautaraunio	1	1
64	K0400922100	Dfjärd, Rosala, Kalvholmen	Kiviröykkiö	1	0
69	K0400922200	Dfjärd, Rosala, Kalvholmen	Lohkarejono	1	0
43	K0405920600	Dfjärd, Rosala, Snäldö hamn	Hautaraunio	1	1
51	K0400920200	Dfjärd, Tunnhamn, Hemviken	Rakennusjäänös	1	
50	K0400920100	Dfjärd, Tunnhamn, Kummelhuvudet	Rakennusjäänös	1	0
52	K0406945000	Dfjärd, Tunnhamn, Tunnhamn	Kappelinjäänös	1	
47	K0405930100	Dfjärd, Vänö, Härön	Hautaraunio	1	0
70	K0406946800	Dfjärd, Vänö, Trollberget	Labyrintti	1	0
71	K0406946900	Dfjärd, Vänö, Vänö	Kappelinjäänös	1	1
58	K0400920500	Dfjärd, Ölmos, Hamnholmen	Kiviuni	1	4
60	K0400920700	Dfjärd, Ölmos, Hamnholmen	Kiviuni	1	4
59	K0400920600	Dfjärd, Ölmos, Hamnholmen	Kiviuneja	3	4
56	S0405853005	Dfjärd, Ölmos, Hälsingholmen	Kiviuneja	2	4
56	S0405853105	Dfjärd, Ölmos, Hälsingholmen	Kiviuneja	2	4
57	S0403320001	Dfjärd, Ölmos, Kolaskär	Kiviuni	1	1
69	K0400915700	Dfjärd, Örö, Örö	Hautaraunioita	5	0

Taulu 1. Saaristomeren kansallispuiston yhteistoiminta-alueen arkeologiset kohteet eriteltyinä kohteittain (n = 81). Kohteen kunto luokiteltu museoviraston luokituksen (Ympäristöministeriö 1987) mukaisesti (0 – ei tietoja, 1 – koskematon, 3 – tutkittu kokonaan, 4 – tuhoutunut osittain, 5 – tuhoutunut kokonaan). Huom. kolme tuhoutunutta labyrinttia.

KORPPOO

16. Kälö, Kråkskär

Sijainti. Kråkskärin Husholmenissa. Karttalehti 1032 05, x = 6662 55, y = 1514 30, tsijt = 100, h = 5.

Kuvaus. Tomtning-jäänös suuren siirtolohkareen kupeessa. Dokumentoimaton. Rauhoitusluokkaehdotus: I. TYARKTIKA K2796941400.

17. Österskär, Österskär

Sijainti. Österskärin kyläsaarella. Karttalehti 1032 04, x = 6651 75, y = 1516 65, tsijt = 100, h = 5.

Kuvaus. Tomtning-jäänös kallionportaan alla. Dokumentoimaton. Rauhoitusluokkaehdotus: I. TYARKTIKA K2796941500.

18. Aspö, Långlandet ("Myshamn")

Sijainti. Långlandetin S-osassa kallionlaella. Karttalehti 1031 09, x = 6648 42, y = 1527 82, tsijt = 50, h = 15.

Kuvaus. Lohkareista koottu kiviraunio, todennäköisesti kummeli, kallionlaella. Dokumentoimaton. Rauhoitusluokkaehdotus: III. TYARKTIKA K2796941600.

19. Aspö, Långlandet ("Myshamn")

Sijainti. Långlandetin S-osassa kallionlaella. Karttalehti 1031 09, x = 6648 56, y = 1527 88, tsijt = 50, h = 5...10.

Kuvaus. NNE-SSW-suuntaiset linjakummelit, jotka osoittavat linjan Långlands sundin ja Flaka-skärin väliin kapean salmen läpi. Dokumentoimaton.

Rauhoitusluokkaehdotus: II. TYARKTIKA K2796941700.

20. Utö, Utö

Sijainti. Utön majakan eteläpuolisessa maastossa, sijainti ei tarkasti tiedossa. Karttalehti 1031 07, x = 6629 98, y = 1520 73, tsijt = 200.

Kuvaus. Labyrintti. *Tuhoutunut*. Ks. tämän raportin kansikuvaa, joka on kopio L.W. Fagerlundin piirroksesta (1878).

Rauhoitusluokkaehdotus: III.

Bäcksbacka 1973. TYARKTIKA S2793710001.

21. Jurmo, Jurmo

Sijainti. Karttalehti 1031 11.

Lohkarekehä 1, x = 6635 43, y = 1534 23, tsijt = 50. Lohkarekehä 2, x = 6635 40, y = 1534 55, tsijt = 50. Lohkarekehä 3, x = 6635 76, y = 1534 42, tsijt = 50. Lohkarekehä 4, x = 6635 30, y = 1534 93, tsijt = 50. Lohkarekehä 5, x = 6635 29, y = 1535 17, tsijt = 50.

Kuvaus. Jurmon päätemoreenilla saaren keskiosassa on viisi pyöreää tai soikeaa lohkareista ladottua kehää, joiden halkaisija lähenee 10 metriä. Kehistä on käytetty nimitystä *munkring*, koska vanha kirjallisuus ja (uudempi?) suullinen perinne on liittänyt ne Kökarin fransiskaanimunkkeihin. Kehä 3 tutkittiin vuonna 1973, mutta se oli löydötön, eikä näyttöä kehien luonteesta saatu. Niitä on pidetty munkkeihin liittyvinä profaaneina rakennuksenjäännöksinä (Edgren 1977) tai sesonkikalastukseen liittyvinä yöpymissuojina, *tomtning*-jäännöksinä (Tuovinen 1991: 98-99). Kehät ovat todennäköisesti 1300-1500-luvulta.

Rauhoitusluokkaehdotus: I. Erittäin arvokas kohde.

Inv. raportti Kopola 1971, n:o 14. TYARKTIKA S2790711401, S2790711402, S2790711403, S2790711404, S2790711405.

22. Jurmo, Jurmo

Sijainti. Jurmon päätemoreenilla saaren keskiosassa. Karttalehti 1031 11, x = 6635 34, y = 1535 38, tsijt = 50.

Kuvaus. Suorakulmainen kiveys, jonka sivujen pituus on 24 m, sisäpuolella pienempi muuri, jonka mitat ovat 7.5 ja 10.5 m. Rakennetta on pidetty jäännöksenä Jurmon nykyistä kappelia edeltäneestä vanhemmasta kappelista (Edgren 1977).

Rauhoitusluokkaehdotus: I.

TYARKTIKA S2790711406.

23. Björkö, Vintrasnäs

Sijainti. Björköön eteläosassa, silokalliolla, karttalehti 1031 12, x = 6643 60, y = 1538 15, tsijt = 50, h = 11.3.

Kuvaus. Kalliolle ladottu kivikompassi, halkaisija 7 m. 32 haaraa, pääilmansuunnat merkitty muita suurikokoisemmilla lohkareilla. N-S-haaran eranto oli vuonna 1987 +4°.1, minkä perusteella kiveys on ajoitettu varhaisemmaksi kuin 1650.

Harvinainen maastokohde, arka kivien liikuttelulle. Rauhoitusluokkaehdotus: I.

Gardberg 1921; Dahlström 1938; Tuovinen 1988. Tark. raportti Tuovinen 1985 ja 1987 (Turun yliopisto). TYARKTIKA S2791870100.

24. Björkö, Vintrasnäs

Sijainti. Björköön eteläosassa, silokalliolla, karttalehti 1031 12, x = 6643 54, y = 1538 21, tsijt = 50, h = 5.

Kuvaus. Osittain hajonnut labyrintti kalliolla. Dokumentoimaton.

Rauhoitusluokkaehdotus: I. TYARKTIKA K2796942200.

25. Björkö, Vintrasnäs

Sijainti. Björköön eteläosassa, rantaan viettävässä maastossa, karttalehti 1031 12, x = 6643 67, y = 1538 22, tsijt = 100.

Kuvaus. Suorakulmainen rakennusjäännös. Dokumentoimaton.

Rauhoitusluokkaehdotus: I.

Dahlström 1938. TYARKTIKA K2796942300.

26. Björkö, Vintrasnäs

Sijainti. Björköön eteläosassa, karttalehti 1031 12, x = 6643 68, y = 1538 28, tsijt = 100, h = 10.

Kuvaus. Suorakulmainen rakennusjäännös. Dokumentoimaton.

Rauhoitusluokkaehdotus: I.

Gardberg 1921; Dahlström 1938. TYARKTIKA K2796942400.

27. Björkö, Aspängen

Sijainti. Björköön keskiosassa, karttalehti 1031 12, x = 6644 56, y = 1538 61, tsijt = 50, h = 10.

Kuvaus. Tomtningin tapainen pienikokoinen rakennuksen tai maakellarin jäännös.

Rauhoitusluokkaehdotus: II. TYARKTIKA K2796942500.

28. Björkö, Kappalbacken

Sijainti. Björköön itärannalla, karttalehti 1031 12, x = 6644 17, y = 1539 14, tsijt = 50, h = 5.

Kuvaus. Björköön kappelin kivijalka sekä kirkkomaan muurit. Kirjallisten lähteiden perusteella 1600-1700-luvuilta. Dokumentoimaton, ei tehty maastotutkimuksia.

Rauhoitusluokkaehdotus: I.

Dahlström 1938. TYARKTIKA K2796942600.

29. Kalgarholm, Snöbel

Sijainti. Karttalehti 1032 11, x = 6665 80, y = 1532 20, tsijt = 500.

Kuvaus. Kaksikymmentä kivi-uunia Snöbelin luodolla. Tarkempi sijainti määrittämättä, ei dokumentoitu. Todennäköisesti isonvihan ajalta.

Rauhoitusluokkaehdotus: II.

Inv.raportti Fredriksson 1931 (Skvättnäs) (museovirasto). TYARKTIKA S2793310002.

NAUVO

30. Lökhalm, Lökhalm

Sijainti. Karttalehti 1033 03, x = 6644 48, y = 1549 59, tsijt = 50, h = 12.

Kuvaus. Rautakautinen hautaraunio.

Muinaisen ulkosaariston hautaraunioilla on erityinen merkitys metallikautisen hautaustradition tutkimuksessa, siksi rauhoitusluokka I on paikallaan.

Tark.raportti Vilkuna 1986 (museovirasto). TYARKTIKA K5335860100.

31. Borstö, Byberget

Sijainti. Karttalehti 1033 05, x = 6639 81, y = 1554 47, tsijt = 50, h = 10.

Kuvaus. Osittain kasvillisuuteen peittynyt ja uudelleenkorjailtu labyrintti.

Rauhoitusluokkaehdotus: II.

Tark. Stjernström 1990 (museovirasto). TYARKTIKA K5335900100.

32. Nötö, Klockarstenen

Sijainti. Nötön N-osassa, kalliomännikössä. Karttalehti 1034 01, x = 6650 68, y = 1543 32, tsijt = 50.

Kuvaus. Siirtolohkare jyrkästi pohjoiseen laskeutuvassa kallionotkossa. Lohkareen 1.7 m²:n yläpinnalla 13 pyöreää ihmisen tekemää kuoppaa. Lohkare soi kirkkaasti kopautettaessa sitä kovalla esi-neellä. Mittaukset osoittavat kallionotkon vahvistavan sointia pohjoiseen päin. Lohkareella on ollut jokin merkinantotehtävä, jota ei tunneta tarkemmin. Myös ikä tuntematon. Todellinen rariteetti, joskin Kökarin Mörskärissä on hiukan samantapaisia lohkareita.

Rauhoitusluokkaehdotus: I.

Tuovinen 1988. TYARKTIKA S5331870101.

33. Nötö, Sundbergen

Sijainti. Nötön N-kärjen kallioilla. Karttalehti 1034 01.

Hautaraunio 1, x = 6651 11, y = 1543 46, tsijt = 50, h = 27.6.

Hautaraunio 2, x = 6651 15, y = 1543 44, tsijt = 50, h = 29.9.

Hautaraunio 3, x = 6651 18, y = 1543 45, tsijt = 50, h = 24.0.

Hautaraunio 4, x = 6651 01, y = 1543 52, tsijt = 50, h = 15.0.

Hautaraunio 5, x = 6651 02, y = 1543 40, tsijt = 50, h = 20.0.

Kuvaus. Viiden rautakautisen hautaraunion ryhmä. Kaksi tutkittu vuonna 1988, ajoitettu nuorempaan rautakauteen.

Rauhoitusluokkaehdotus: I ja II.

Tuovinen 1991. TYARKTIKA H5336722086, H5336722288, H5335803007, H5335804008, H5335805009.

34. Nötö, Mjoö

Sijainti. Nötön naapurisaaren Mjoön kallioilla. Karttalehti 1034 01.

Hautaraunio 1, x = 6651 69, y = 1543 92, tsijt = 50, h = 25.

Hautaraunio 2, x = 6651 46, y = 1543 89, tsijt = 50, h = 28.

Kuvaus. Kaksi todennäköisesti rautakautista hautarauniota toistensa läheisyydessä.

Rauhoitusluokkaehdotus: I.

TYARKTIKA H5335806000, H5335807001.

DRAGSFJÄRD

35. Holma, Stora Ängeskär

Sijainti. Karttalehti 1033 12, x = 6642 92, y = 1579 52, tsijt= 50, h = 7.8.

Kuvaus. Rautakautinen hautaraunio. Maastokorkeutensa perusteella hauta ei voi olla noin vuotta 200 vanhempi.

Rauhoitusluokkaehdotus I.

TYARKTIKA H0400505600.

36. Holma, Stora Ängeskär

Sijainti. Karttalehti 1033 12, x = 6642 85, y = 1578 80, tsijt = 50, h = 8.2.

Kuvaus. Viikinkiaikainen hautaraunio.

Rauhoitusluokkaehdotus: I.

Dahlström 1945. TYARKTIKA H0946512962.

37. Holma, Stora Ängeskär

Sijainti. Karttalehti 1033 12, x = 6643 01, y = 1579 50, tsijt = 50, h = 20.

Kuvaus. Todennäköisesti rautakautinen hautaraunio kallion laella.

Rauhoitusluokkaehdotus: I.

TYARKTIKA H0400505611.

38. Holma, Kaldoholmen

Sijainti. Karttalehti 1033 12, x = 6643 46, y = 1578 20, tsijt = 50, h = 11.5.

Kuvaus. Rautakautinen hautaraunio.

Rauhoitusluokkaehdotus: I.

TYARKTIKA H0406599081.

39. Holma, Kaldoholmen.

Sijainti. Karttalehti 1033 12, x = 6643 69, y = 1578 35, tsijt = 50, h = 7.2.

Kuvaus. Rautakautinen hautaraunio. Maastokorkeutensa perusteella hauta ei voi olla noin vuotta 600 vanhempi.

Rauhoitusluokkaehdotus: I.

TYARKTIKA H0406599092.

40. Högsåra, Nämanön

Sijainti. Karttalehti 1034 10, x = 6652 06, y = 1575 55, tsijt = 50, h = 27.5.

Kuvaus. Rautakautinen hautaraunio, rakennettu läheisen muinaisrannan kiviaineksesta.

Tutkittu vuonna 1886 (kaiv.raportti Högman 1886).

Rauhoitusluokkaehdotus: III.

TYARKTIKA H0942303001.

41. Högsåra, Nämanön

Sijainti. Karttalehti 1034 10, x = 6652 09, y = 1575 56, tsijt = 50, h = 25.

Kuvaus. Rautakautinen hautaraunio muinaisrantakivikossa.

Rauhoitusluokkaehdotus: I.

TYARKTIKA H0401317006.

42. Högsåra, Hemlandet

Sijainti. Karttalehti 1033 12, x = 6648 19, y = 1575 32, tsijt = 50, h = 17.5.

Kuvaus. Rautakautinen hautaraunio.

Rauhoitusluokkaehdotus: I.

TYARKTIKA H0405908040.

43. Rosala, Snåldö hamn

Sijainti. Karttalehti 1033 11, x = 6639 38, y = 1574 60, tsijt = 50, h = 10.2.

Kuvaus. Matala latomusmainen hautaraunio. Maastokorkeutensa perusteella hauta ei voi olla noin vuotta 350 vanhempi.

Rauhoitusluokkaehdotus: I.

Inv.raportti Heikkinen & Näränen 1992 (Turun yliopisto), n:o 3

TYARKTIKA K0405920600.

44. Rosala, Rosala Hamnholmen

Sijainti. Karttalehti 1033 12, x = 6641 46, y = 1577 70, tsijt = 50, h = 8.0.

Kuvaus. Rautakautinen hautaraunio. Maastokorkeutensa perusteella hauta ei voi olla noin vuotta 100 vanhempi.

Rauhoitusluokkaehdotus: I.

Inv.raportti Heikkinen & Näränen 1992 (Turun yliopisto), n:o 13

TYARKTIKA K0405920800.

45. Holma, Holma Hamnholmen

Sijainti. Karttalehti 1033 12, x = 6641 76, y = 1577 58, tsijt = 50, h = 11.0.

Kuvaus. Rautakautinen hautaraunio.

Rauhoitusluokkaehdotus: I.

Inv.raportti Heikkinen & Näränen 1992 (Turun yliopisto), n:o 12.

TYARKTIKA K0405920900.

46. Hitis, Bötskäret

Sijainti. Bötskäretin luodolla. Karttalehti 2011 15, x = 6640 26, y = 2418 30, tsijt = 50, h = 10.

Kuvaus. Rautakautinen hautaraunio. Tutkittu vuonna 1886.

Rauhoitusluokkaehdotus: III.

Inv. raportti Heikkinen & Näränen 1992 (Turun yliopisto), n:o 37. TYARKTIKA H0942676004.

47. Vänö, Härön

Sijainti. Karttalehti 1033 08, x = 6637 90, y = 1563 05, tsijt = 50, h = 7.7.

Kuvaus. Rautakautinen hautaraunio. Maastokorkeutensa perusteella hauta ei voi olla noin vuotta 500 vanhempi.

Rauhoitusluokkaehdotus: I.

TYARKTIKA K0405930100.

48. Högsåra, Ängeskär

Sijainti. Karttalehti 1034 07, x = 6655 04, y = 1567 34, tsijt = 50, h = 14.1.

Kuvaus. Rautakautinen hautaraunio louhikossa luodon laella.

Rauhoitusluokkaehdotus: I.

TYARKTIKA K0405921000.

49. Högsåra, Långfuruholm

Sijainti. Karttalehti 1034 10, x = 6652 22, y = 1573 85, tsijt = 50, h = 11.2.

Kuvaus. Rautakautinen tai keskiaikainen hautaraunio luodon laella.

Rauhoitusluokkaehdotus: I.

Dahlström 1940. TYARKTIKA H0942301009.

50. Tunnhamn, Kummelhuvudet

Sijainti. Tunnhamnin Västerön koilliseen työntyvässä niemessä. Karttalehti 1033 09, x = 6646 90, y = 1566 12, tsijt = 50, h = 7.

Kuvaus. Rakennusjäännös tai *tomtning*-jäännös.

Rauhoitusluokkaehdotus: I.

Inv. raportti Heikkinen & Näränen 1992 (Turun yliopisto), n:o 1. TYARKTIKA K0400920100.

51. Tunnhamn, Hemviken

Sijainti. Tunnhamnin Hemvikenin pohjukassa. Karttalehti 1033 09, x = 6646 80, y = 1566 08, tsijt = 50, h = 2.

Kuvaus. Suorakaiteen muotoinen rakennusjäännös matalalla maakannaksella.

Rauhoitusluokkaehdotus: II.

Inv. raportti Heikkinen & Näränen 1992 (Turun yliopisto), n:o 2. TYARKTIKA K0400920200.

52. Tunnhamn, Tunnhamn

Sijainti. Karttalehti 1033 09, x = 6646 48, y = 1566 46, tsijt = 200. Sijainti likimääräinen.

Kuvaus. Tunnhamnin hävinneen kappelin sijaintipaikka. Ei tehty maastotutkimuksia, mutta syytä säilyttää mahdollisuudet paikantaa kappelin mahdolliset jäännökset.

Rauhoitusluokkaehdotus: II. TYARKTIKA K0406945000.

Dahlström 1945.

53. Holma, Stora Ängeskär

Sijainti. Stora Ängeskärin E-osassa. Karttalehti 1033 12, x = 6643 12, y = 1579 65, tsijt = 50, h = 5.

Kuvaus. Osittain säilynyt labyrintti terassimaisella kallionkielekkeellä.

Rauhoitusluokkaehdotus: I.

Tark.raportti Tuovinen 1989 (Turun yliopisto). TYARKTIKA K0405890100.

54. Holma, Västerfladan

Sijainti. Karttalehti 1033 12, x = 6644 60, y = 1576 06, tsijt = 50, h = 10.

Kuvaus. Kaksi labyrinttia vierekkäin kallion laella.

Rauhoitusluokkaehdotus: I.

TYARKTIKA S0942868901.

55. Högsåra, Norrön

Sijainti. Norrön pohjoisosassa. Karttalehti 1034 10, x = 6654 12, y = 1576 72, tsijt = 500.

Kuvaus. Ryhmä kiviuneja. Tarkempi sijainti määrittämättä, ei dokumentoitu.

Rauhoitusluokkaehdotus: I.

TYARKTIKA S0946790657.

56. Ölmos, Hälsingholmen

Sijainti. Hälsingholmenin E-osassa Östra holmenissa, harjunrinteessä. Karttalehti 1034 10.

Ryhmä 1, x = 6658 13, y = 1571 96, tsijt = 50, h = 15.

Ryhmä 2, x = 6658 15, y = 1572 05, tsijt = 50, h = 15.

Kuvaus. Neljä kiviunua kahdessa ryhmässä.

Rauhoitusluokkaehdotus: II.

Tark. raportti Tuovinen 1985 (Turun yliopisto). TYARKTIKA S0405853005, S0405853105.

57. Ölmos, Kolaskär

Sijainti. Kolaskärin keskiosassa. Karttalehti 1034 11, x = 6661 65, y = 1574 04, tsijt = 50, h = 13.

Kuvaus. Hyvin säilynyt kiviuni.

Rauhoitusluokkaehdotus: II.

Tark. raportti Tuovinen 1985 (Turun yliopisto). TYARKTIKA S0403320001.

58. Ölmos, Hamnholmen

Sijainti. Söderfladanin rannalla. Karttalehti 1034 10, x = 6656 92, y = 1575 68, tsijt = 50, h = 5.

Kuvaus. Kiviuni.

Rauhoitusluokkaehdotus: II.

Inv. raportti Heikkinen & Näränen 1992 (Turun yliopisto), n:o 5. TYARKTIKA K0400920500.

59. Ölmos, Hamnholmen

Sijainti. Hamnholmenin N-päässä. Karttalehti 1034 10, x = 6658 08, y = 1575 50, tsijt = 50, h = 15.

Kuvaus. Kolme kiviunua.

Rauhoitusluokkaehdotus: II.

Inv. raportti Heikkinen & Näränen 1992 (Turun yliopisto), n:o 6. TYARKTIKA K0400920600.

60. Ölmos, Hamnholmen

Sijainti. Hamnholmenin keskiosassa. Karttalehti 1034 10, x = 6656 84, y = 1575 42, tsijt = 50, h = 6.

Kuvaus. Kiviunun jäännös.

Rauhoitusluokkaehdotus: II.

Inv. raportti Heikkinen & Näränen 1992 (Turun yliopisto), n:o 7. TYARKTIKA K0400920700.

61. Högsåra, Byviken

Sijainti. Högsåran kylässä. Karttalehti 1033 12, x = 6649 96, y = 1576 42, tsijt = 50, h = 5.

Kuvaus. Kaksi ryhmää merkkejä kallionpinnassa, 1700-luvulta.

Rauhoitusluokkaehdotus: II.

Inv. raportti Heikkinen & Näränen 1992 (Turun yliopisto), n:o 8. TYARKTIKA K0400920800.

62. Holma, Helgskär

Sijainti. Helgskärin huipun W-puolella, laella. Karttalehti 1033 12, x = 6642 28, y = 1579 48, tsijt = 50, h = 15.

Kuvaus. Kiviröykkiö, luonne tarkemmin määrittelemätön.

Rauhoitusluokkaehdotus: II.

Inv. raportti Heikkinen & Näränen 1992 (Turun yliopisto), n:o 18. TYARKTIKA K0400921800.

64. Rosala, Kalvholmen

Sijainti. Kalvholmenin keskiosan kallioilla. Karttalehti 1033 12, x = 6640 50, y = 1579 16, tsijt = 50, h = 17.5.

Kuvaus. Kiviröykkiö, luonne tarkemmin määrittelemätön.

Rauhoitusluokkaehdotus: II.

Inv. raportti Heikkinen & Näränen 1992 (Turun yliopisto), n:o 21. TYARKTIKA K0400922100.

65. Rosala, Kalvholmen

Sijainti. Kalvholmenin W-rantakalliolla. Karttalehti 1033 12, x = 6640 78, y = 1579 24, tsijt = 50, h = 10.

Kuvaus. Lohkarejono kalliolla, mahdollisesti verkkojata.

Rauhoitusluokkaehdotus: III.

Inv. raportti Heikkinen & Näränen 1992 (Turun yliopisto), n:o 22. TYARKTIKA K0400922200.

66. Hitis, Bötskäret

Sijainti. Bötskäretin SE-rannalla. Karttalehti 2011 15, x = 6640 10, y = 2418 26, tsijt = 50, h = 3.

Kuvaus. Kylmämuurauksen ja kallionseinämän rajaama *tomtning*-jäännös rannassa.

Rauhoitusluokkaehdotus: I.

Inv. raportti Heikkinen & Näränen 1992 (Turun yliopisto), n:o 36. TYARKTIKA K0400923600.

67. Bolax, Tjukan

Sijainti. Tjukanin luodon E-päässä. Karttalehti 2011 03, x = 6641 72, y = 2429 32, tsijt = 50, h = 7.

Kuvaus. *Tomtning*-jäännös kallionseinämien ja kylmämuurauksen muodostamassa tilassa.

Rauhoitusluokkaehdotus: I.

Inv. raportti Heikkinen & Näränen 1992 (Turun yliopisto), n:o 41. TYARKTIKA K0400924100.

68. Bolax, Tjukan

Sijainti. Tjukanin luodon E-päässä. Karttalehti 2011 03, x = 6641 88, y = 2429 32, tsijt = 50, h = 7.

Kuvaus. Kiviraunio, luonteeltaan tarkemmin määrittelemätön. Tjukanissa on myös joitakin muita vaikeasti määritettäviä jäännöksiä.

Rauhoitusluokkaehdotus: II.

Inv. raportti Heikkinen & Näränen 1992 (Turun yliopisto), n:o 42. TYARKTIKA K0400924200.

69. Öro, Öro

Sijainti. Öron Holmenin maastossa. Karttalehti 1033 11, x = 6633 60, y = 1574 86, tsijt = 500.

Kuvaus. Ryhmä rautakautisia hautaraunioita, joista ainakin osa on suorakaiteen muotoisia. Yksi tutkittu v. 1886. Paikanmääritys likimääräinen.

Rauhoitusluokkaehdotus: I.

Inv. Fagerström & Roth 1991 (Turun yliopisto), n:o 57. TYARKTIKA K0400915700.

70. Vänö, Trollberget

Sijainti. Vänön E-osassa, tasaisessa maastossa lähellä pellonreunaa. Karttalehti 1033 09, x = 6640 68, y = 1567 71, tsijt = 50, h = 3.

Kuvaus. Labyrintti. Kohtalaisen hyvin säilynyt, osa turpeen alla. Dokumentoimaton.

Rauhoitusluokkaehdotus: I. TYARKTIKA K0406946800.

71. Vänö, Vänö

Sijainti. Vänön E-osassa, tasaisella nummella. Karttalehti 1033 09, x = 6640 75, y = 1567 93, tsijt = 50, h = 3.

Kuvaus. Vänön kappelin ja kirkkomaan jäännökset. Ei tehty maastotutkimuksia, dokumentoimaton.

Rauhoitusluokkaehdotus: I. TYARKTIKA K0406946900.

3.2. Jungfrusund ja Högholmen

Jungfrusund ja Högholmen sijaitsevat Saaristomeren kansallispuiston yhteistoiminta-alueen ulkopuolella, mutta kuitenkin niin lähellä sen rajoja, että ne käytännössä liittyvät samaan mereiseen kulttuurimaisemaan.

Jungfrusund on historiallisista lähteistä tunnettu luonnonsatama historiallisten kauppaväylien kannalta tärkeässä haarautumiskohdassa, jonka kautta suuri osa läntisen Suomenlahden ja Turunmaan saariston välillä liikennöivistä aluksista on kulkenut vuosisatoja. Jungfrusundiin kuuluu Purunpään niemi, jonka kärki Krogarudden on samalla Kemiönsaaren lounaisin niemenkärki, sitä ympäröivistä kalliosaarista sekä niiden suojaamasta vesialueesta.

Jungfrusund mainitaan nimeltä ensimmäisen kerran valtionhoitaja Sten Sturen 28. toukokuuta 1490 allekirjoittamassa kirjeessä. Tämän jälkeen Jungfrusund esiintyy useissa 1500- ja 1600-lukujen asiakirjoissa satamapaikkana. Valtakunnankansleri Axel Oxenstierna perusti Krogaruddenille majatalon vuonna 1642 kauppa-alusten muonittamiseksi ja jossakin määrin huolehtimaan luotsauksesta. Jungfrusund oli osa Ruotsin suurvalta-ajan keskeistä liikenneväylää Tukholman ja Viipurin välillä. Majataloajasta ja sitä myöhemmistä vaiheista maastoon on jäänyt koko joukko rakenteita (Dahlström 1945; Tuovinen 1991: 104-106). Vuonna 1987 museoviraston urheilusukeltajaleiri löysi Krogaruddenin edustalta merenpohjasta kaksi tummaa saviastiaa, jotka ovat slaavilais-vendiläistä keramiikkaa 1100-1300-luvuilta.

Annmaj Rönning teki Krogaruddenissa vuonna 1984 kasvillisuuskartoituksen ja löysi kymmenkunta ihmisen seuralajislajia. Kiinnostavimpia niistä oli punainen viinimarja tyyppiä *Ribes x pallidum*, joka saattaa periytyä siltä ajalta, kun paikalla vielä oli krouvi.

Jungfrusund on antikvaarisesti arvokas luonnonsatama, joka on todennäköisesti iäkkäämpi kuin Sten Sturen kirje. Se näyttäisi liittyvän samaan väylien, luotsinkohtauspaikkojen ja satamien verkostoon kuin Högholmen, saariston linnaluodot ja *böte*-paikat. Se rinnastuu tavallaan Hiittisten Kyrksundetin nuoremman rautakauden satama-, kauppa- ja asuinpaikkaan (Edgren 1992: 221-222).

Jungfrusundista tunnetaan arkeologisia maastokohteita vedenpinnan yläpuolelta seuraavasti (karttalehti 1034 10):

Krogarudden. x = 6655 51, y = 1577 86, tsijt = 50. Hautaraunio. TYARKTIKA H0407701010.

Krogarudden. x = 6655 50, y = 1577 86, tsijt = 50. Mahdollinen hautaraunio. TYARKTIKA H0407701021.

Krogarudden. x = 6655 21, y = 1577 96, tsijt = 50. Rakennusjäännös, todennäköisesti krouvi. TYARKTIKA S0405830001.

Krogarudden. x = 6655 25, y = 1577 77, tsijt = 50. Ryhmä kallioon hakattuja merkkejä, 1800-luvulta. TYARKTIKA S0401870105.

Krogarudden. x = 6655 23, y = 1577 90, tsijt = 50. Ryhmä kallioon hakattuja merkkejä, 1600-luvulta. TYARKTIKA S0405830002.

Krogarudden. x = 6655 20, y = 1577 92, tsijt = 50. Ryhmä kallioon hakattuja merkkejä, 1600-luvulta. TYARKTIKA S0405830003.

Krogarudden. x = 6655 28, y = 1577 78, tsijt = 50. Kiviuni. TYARKTIKA S0401870106.

Krogarudden. x = 6655 30, y = 1577 82, tsijt = 50. Kiviuni. TYARKTIKA S0401870107.

- Krogarudden. x = 6655 40, y = 1577 75, tsijt = 50. Kiviuni. TYARKTIKA S0401870108.
- Krogarudden. x = 6655 44, y = 1577 74, tsijt = 50. Kiviuni. TYARKTIKA S0401870109.
- Krogarudden. x = 6655 46, y = 1577 76, tsijt = 50. Kiviuni. TYARKTIKA S0401870110.
- Krogarudden. x = 6655 66, y = 1577 91, tsijt = 50. Mahdollinen kiviuni. TYARKTIKA S0401870114.
- Krogarudden. x = 6655 48, y = 1577 95, tsijt = 50. Kiviuni. TYARKTIKA S0401870115.
- Krogarudden. x = 6655 44, y = 1577 94, tsijt = 50. Kiviuni. TYARKTIKA S0401870116.
- Krogarudden. x = 6655 44, y = 1577 94, tsijt = 50. Kiviuni. TYARKTIKA S0401870117.
- Krogarudden. x = 6655 44, y = 1577 94, tsijt = 50. Kiviuni. TYARKTIKA S0401870118.
- Krogarudden. x = 6655 39, y = 1577 92, tsijt = 50. Kiviuni. TYARKTIKA S0401870119.
- Krogarudden. x = 6655 24, y = 1577 83, tsijt = 50. Kiviröykkiö. TYARKTIKA S0401870104.
- Högholmen. x = 6655 10, y = 1577 35, tsijt = 500. Labyrintti, todennäköisesti tuhoutunut. TYARKTIKA S0407851400.
- Jungfruholmen. x = 6655 75, y = 1577 12, tsijt = 50. Linnoitusrakenteita. TYARKTIKA S0406700001.
- Lindholmen. x = 6654 65, y = 1577 55, tsijt = 50. Linnoitusrakenteita. TYARKTIKA S0406700003.
- Skansholmen. x = 6654 85, y = 1577 44, tsijt = 50. Linnoitusrakenteita. TYARKTIKA S0406700002.
- Oxholmen. x = 6655 13, y = 1578 21, tsijt = 50. Kallioon hakattu kompassikuvio. TYARKTIKA S0401870102.
- Oxholmen. x = 6655 02, y = 1578 23, tsijt = 50. Kiviuni. TYARKTIKA S0401870103.

Hiittisten Högholmen (Edgren 1977; Ericsson 1979; Nikula 1987; Ericsson 1989) (karttalehti 2011 15, x = 6643 08, y = 2417 95, tsijt = 50, TYARKTIKA S0943860120) löydettiin jo vuonna 1871. Högholmen on pienikokoinen saari Hiittisten kirkonkylän edustalla.

Museoviraston tutkimuksissa vuosina 1973, 1974, 1976 ja 1977 havaittiin noin 100 m pitkä arkkurakenteinen rannansuuntainen aallonmurtaja, jonka sisäpuolelle jäävään kaksiosaiseen satama-altaaseen voitiin purjehtia pohjoispuolella olevasta levyisestä aukosta. Satama-altaan syvyys 1300-luvulla oli noin 5 metriä. Maissa tavattiin kuusi maakasaa, jotka on tulkittu jäännöksiksi koko saaren käsittävästä varustuksesta vartiotorneineen. Rakenteet ja löydetyt esineet ovat 1200-luvun lopulta 1400-luvulle (ruotsalaisia, tallinnalaisia ja keskieuropalaisia rahoja, arpakuutioita, sinettileimasin, hopeahelainen veitsi, rautanauloja, keramiikkaa, lasia sekä palanutta norpan ja harmaahylkeen luuta). Högholmenin tulkinnasta ei olla täysin yksimielisiä. Sitä on pidetty vientitavaran varastopaikkana keskiaikaisessa tallinnankaupassa, sotilaallisena tukikohtana ja rannikon tuliviestintään liittyvänä vartiopaikkana tai vitaaliveljien tukikohtana.

3.3. Mahdolliset arkeologiset kohteet, joissa ei ole tehty maastotutkimuksia

Seuraavassa luettelo tiedoista ja vihjeistä, joita olen saanut vänöläisten, rosalaisten, aspöläisten ja hyppeisläisten haastatteluissa, kansallispuiston henkilökunnalta, Suomen Akatemian Saaristomeren kansallispuistoalueen inventointiaineistosta 1974, Turun yliopiston biologian laitoksen tutkijoilta ja eri arkistoista. Jatkotutkimuksissa suuri osa näistä tiedoista todennäköisesti johtaa uusien aikaisemmin tuntemattomien kohteiden löytymiseen. Osa tiedoista on kuitenkin epävarmoja siihen asti, kunnes ne on varmistettu maastotutkimuksin.

KORPPOO

Aspö, Långnäs. Karttalehti 1031 12, x = 6648 75, y = 1533 45, tsijt = 200. Kiviraunioita ja viisi kuoppaa rakkakivikossa.

Österskär, Bredskär. Karttalehti 1032 04, x = 6650 50, y = 1514 20, tsijt = 500. Österskäriläisten mukaan saarella on vanha kirkkomaa sekä rakennusjäännös.

Kälö, Bärsskär. Karttalehti 1032 05, x = 6664 30, y = 1518 40, tsijt = 500. Kivikasoja, mahd. kivi-uuneja.

Österskär, Huslandet. Karttalehti 1032 04, x = 6651 40, y = 1518 10, tsijt = 500. Rakennusjäännöksiä SW-osassa, veneenvetoalusta W-osassa.

Österskär, Kistskär. Karttalehti 1032 04, x = 6650 10, y = 1517 20, tsijt = 500. Tomtning-jäännös.

Österskär, Kistskär. Karttalehti 1032 04, x = 6650 20, y = 1517 55, tsijt = 500. Lohkarekehä Kistskärin NE-osassa.

Brunskär, Kyrknäs. Karttalehti 1032 07, x = 6659 00, y = 1527 40, tsijt = 200. Kiviladelmä (stensättning) Brunskärin Munkvikenin S-puolella. John Gardberg, 1929, SLS 514: 72.

Brunskär, Stora Bussö. Karttalehti 1032 10, x = 6658 65, y = 1532 80, tsijt = 200. Kivikasa.

Österskär, Pattonskär. Karttalehti 1032 01, x = 6653 32, y = 1509 16, tsijt = 200. Tomtning-jäännös.

Aspö, Vidskär. Karttalehti 1031 09, x = 6643 80, y = 1525 85, tsijt = 500. Lohkarekehä (stenring) saaren SW-osassa.

Aspö, Vidskär. Karttalehti 1031 09, x = 6643 80, y = 1525 90, tsijt = 500. Lohkarekehä SW-osassa.

Kälö, Västerön. Karttalehti 1032 05, x = 6662 90, y = 1518 50, tsijt = 1000. Kälön Västerön N-osassa kiviraunioita, joista sanotaan löydetyn ihmisluita. John Gardberg, 1929, SLS 514: 71.

Gyltö, Gyltö galten. Karttalehti 1032 08, x = 6664 25, y = 1525 95, tsijt = 200. Kummeleita.

Jurmo, Enharuna. Karttalehti 1031 11, x = 6633 75, y = 1536 30, tsijt = 200. Veneenvetouria, tomtning-jäännöksiä.

Utö, Alu. Karttalehti 1031 07, x = 6624 85, y = 1523 55, tsijt = 200. Kallioon hakattuja nimiä ja vuosilukuja (1800-l.) sisäsataman NE-rinteessä, rakennuksenjäännöksiä.

NAUVO

Grötö, Grötö. Karttalehti 1034 05, x = 6664 00, y = 1556 55, tsijt = 500. Kiviuneja N-osassa.

Lökholm, Langeskär (Långöskär). Karttalehti 1033 03, x = 6645 10, y = 1549 75, tsijt = 200. Veneenvetoalusta saaren S-osassa.

Lökholm, Langeskär (Långöskär). Karttalehti 1033 03, x = 6645 40, y = 1549 95, tsijt = 200. Rakennusjäännös.

Lökholm, Tomtar. Karttalehti 1033 03, x = 6644 50, y = 1549 40, tsijt = 500. Hajalöytöpaikka, löydetty keskiaikainen piilukirves vanhalta kyläntontilta vuonna 1937 (TMM 12959).

Lökholm, Skärgården. Karttalehti 1033 06, likimääräiset koordinaatit x = 6640 90, y = 1551 40. Labyrintin tai spiraalin tapainen kivilatomus saaren S-rannalla, noin 1-3 metrin korkeudella merenpinnasta, 150 metriä itään hiljattain korjatusta kalamajasta.

Nötö, Kyrkogårdsdal. Karttalehti 1033 03, x = 6649 85, y = 1543 55, tsijt = 500. Raportti Dreijer 1965 (museovirasto), John Gardbergin muistiinpanot Folkkultursarkivetissa. TYARKTIKA S5336650000.

Nötö, Mjoö. Karttalehti 1034 01, x = 6650 50, y = 1543 85, tsijt = 500. Hyvin säilynyt kivimuuri W-rinteellä kapean salmen kohdalla.

Trunsö, Alskär. Karttalehti 1033 02, x = 6634 00, y = 1545 50, tsijt = 200. Rakennuksenjäännöksiä, veneenvetopaikkoja.

Sandholm, Sandholm. Karttalehti 1033 03, x = 6643 65, y = 1545 25, tsijt = 500. Kivimuuri, rakennuksen pohjia.

Sandholm, Sandholms kobben. Karttalehti 1033 02, x = 6632 85, y = 1549 70, tsijt = 200. Kallioon kaiverrettu kompassiruusu (Löfgren 1989: 146).

Borstö, Sommarö. Karttalehti 1033 05, x = 6638 60, y = 1555 00, tsijt = 200. Lohkarekehä (stening) saaren pohjoisosassa.

Högsar, Västra Rockelholmen. Karttalehti 1034 02, x = 6665 85, y = 1548 25, tsijt = 500. Kiviuneja W-niemessä.

DRAGSFJÄRD

Tunnhamn, Alskär. Karttalehti 1033 09, hiukan likimääräiset koordinaatit x = 6645 16, y = 1566 76. Kivimuuri/tomtning-jäännös.

Hitis, Korsskäret. Karttalehti 2011 15, x = 6640 23, y = 2418 58. Kiviröykkiöitä.

Hitis, Långholmen. Karttalehti 2011 15, x = 6641 95, y = 2418 37. Kaksi kummelia?

Tunnhamn, Små Enharuna. Karttalehti 1033 09, hiukan likimääräiset koordinaatit x = 6643 36, y = 1565 55. Kiviraunio saaren N-osassa.

Tunnhamn, Österön. Karttalehti 1033 09, x = 6646 32, y = 1566 73. Laiturinjäännös maatuneen salmen rannalla.

Rosala, Storholmen. Karttalehti 1033 11, x = 6636 84, y = 1579 74, tsijt = 500. Laiturinjäännöksiä?

Rosala, Storholmen. Karttalehti 1033 11, x = 6637 24, y = 1579 22, tsijt = 500. Kummeleita?

Rosala, Storholmen. Karttalehti 1033 11, x = 6637 40, y = 1579 36, tsijt = 500. Kaksi *tomtning*-jäännöstä?

Vänö, Bergskär. Karttalehti 1033 08, x = 6639 00, y = 1567 50, tsijt = 500. Labyrintti?

Vänö, Brännskär. Karttalehti 1033 08, hyvin likimääräiset koordinaatit x = 6637 90, y = 1567 00. Labyrintti saaren S-osassa, tarkemmin määrittelemättömässä paikassa.

Vänö, Horsskär. Karttalehti 1033 09, hiukan likimääräiset koordinaatit x = 6648 16, y = 1567 90. Kiviaitoja/*gärdesgårdar*.

Vänö, Höga Buskär. Karttalehti 1033 08, likimääräiset koordinaatit x = 6634 95, y = 1566 15. *Tomtningeja* ja veneenvetouria saaren N-osassa tai N-rinteellä (*båtlänning*).

Vänö, Storön. Karttalehti 1033 08, erittäin likimääräiset koordinaatit x = 6639 10, y = 1560 55. Pieni glo-järvi, jonka ympärillä pitäisi olla sataman jäännökset, laitureita, rakennuksen pohjia.

Vänö, Trollbranten. Karttalehti 1033 08, x = 6638 30, y = 1563 22. Kummeli?

Vänö, Halsen. Karttalehti 1033 09, hiukan likimääräiset koordinaatit x = 6640 30, y = 1566 93. Löydetty saviastianpaloja maasta.

Vänö, Kappalsudden. Karttalehti 1033 09, x = 6640 70, y = 1568 24, tsijt = 100. Rakennusjäännös?

Vänö, Mårdstomtarna. Karttalehti 1033 09, x = 6640 45, y = 1567 10. Vanhempi kyläasutuksen paikka.

Vänö, Vänö. Karttalehti 1033 08, x = 6641 09, y = 1566 98. Laiturinjäännös?

Vänö, Vänö. Karttalehti 1033 09, likimääräiset koordinaatit x = 6640 20, y = 1566 70. Ankarsten/ankkurikivi.

Vänö, Vänö. Karttalehti 1033 09, x = 6640 33, y = 1566 77. Laiturinjäännös.

Vänö, Vänö. Karttalehti 1033 09, x = 6640 38, y = 1567 12. Laiturinjäännös.

Vänö, Örskär/Eiskär. Karttalehti 1033 08, x = 6631 20, y = 1568 50, tsijt = 2000. Labyrintti? Linnakepäällikkö Lauramon ilmoitus Muinaistieteelliselle toimikunnalle 11.7.1937: "... på Örskär (Eiskär) ca 6 km SV om Örö i Hiitis sn" (museoviraston arkisto). Kyseessä voi siten olla myös Örskär (x = 6637 00, y = 1565 50), jos ilmansuunta on erehdyksessä kirjoitettu väärin.

Vänö, Ejskär. Karttalehti 1033 08, x = 6631 25, y = 1567 95, tsijt = 100 (tai x = 6636 50, y = 1564 20, tsijt = 100). *Tomtning*-jäännös kallion reunaa vasten polun varrella saaren N-osassa, tornista N.

4. LUONNOS JATKOTUTKIMUKSIKSI

Saaristomeren kansallispuiston yhteistoiminta-alueen alueen kulttuuriarvojen määrittämisessä on keskeistä löytää se erityisyys, joka tekee kansallispuiston alueena omaperäiseksi, historiallisesti perustelluksi, valtakunnallisesti ja pohjoismaisesti arvokkaaksi. Erityisyys voidaan ainakin nähdä kahden luonnontekijää vasten: Saaristomeren luonnonresurssit ja sen sijaintia Itämeren piirissä. Luonnonresurssien ja ihmisen toimeentulon (esi)historiaa on tärkeää ajatella tässä yhteydessä, koska useiden arkeologisten tutkimusten valossa näyttää siltä, että saariston luonnonresurssien käytöllä oli esihistoriallisena aikana vielä suurempi merkitys kuin esiteollisen ajan viimeisinä vuosisatoina (ks. esim. hylkeenpyynnistä Gustavsson 1986; 1987). Tiettyjä prosesseja voidaan jopa selittää saariston tarjoamalla edullisilla elinehdoilla. Tätä on vaikea hahmottaa osittain kenties siksi, että saaristo on muuttunut entisestä keskeisestä tuotantoalueesta nykyajan taloudelliseksi periferiaksi (esim. Eklund 1994). Saaristomeren sijainti ja saaristoisuus puolestaan loivat edellytyksiä luotsaukselle, kalakaudelle ja talonpoikaispurjehdukselle. Ne tuottivat laajan kontaktikentän, joka toimi vaikutteiden ja uutuuksien levittäjänä saaristolaisten kautta.

Nämä saariston erityispiirteet tarjoavat luonnollisesti olennaisia haasteita arkeologiselle ja historian tutkimukselle (elinkeinojen, asutuskysymysten, hautausrituaalin, tavaravaihdon ja kontaktikenttien tutkimus, keskiajan kirkkohistoria, ihmisen ja luonnon vuorovaikutuksen tutkimus, modernin saaristoyhteisön ympäristöorientaation tutkimus jne.). Saaristomeren kansallispuiston kulttuuriarvot eivät siten liity pelkästään saaristoon sinänsä, vaan niillä on paljon laajempi kantama.

Seuraavassa ehdotus Saaristomeren kansallispuiston yhteistoiminta-alueen vedenpäällisten arkeologisten kohteiden inventoinniksi.

Saaristomeren kansallispuiston yhteistoiminta-alueen arkeologista inventointia suunniteltaessa olisi loogista kytkeä inventoinnin tavoitteet yhteen edellä esitettyjen kulttuurihistoriallisten erityispiirteiden kanssa. Tavoitteena voisi siten olla tavoittaa mahdollisimman kattavasti ja edustavasti

- vanhimmat arkeologiset kohteet
- kalastukseen, hylkeenpyyntiin ja linnustukseen liittyvät kohteet
- kontaktikenttiin liittyvät kohteet, kuten väyliin liittyvät jäännökset, satamat, kappelit ja haudat.

Työssä pyritään siihen, että mahdollisimman suuri osa säilyneistä, edellä luetelluista arkeologisista kohteista löydetään. Se merkitsee mm. rantakallioiden haravointia kalliomerkkien löytämiseksi, pystysuorien kallionseinämien tarkastamista *tomtning*-jäännösten varalta, koekuopitusta ja koekairausta jne. Jos pyritään hyvään kattavuuteen ja korkeaan löytämisprosenttiin, on käytettävä verrattain paljon työtunteja. Mainittakoon vertailun vuoksi, että Riksantikvarieämbetetin saaristoinventoinnissa Piteån ja Haaparannan välisellä alueella työskenteli työryhmiä kuuden vuoden ajan (Klang *et al.* 1991; vrt. myös Norman 1993).

Toinen tavoite on hankkia tarkempia tietoja valituista erityiskohteista. Koekuopituksin ja -kairauksin voidaan paljastaa maanalaisia kerroksia ja rakenteita suoja-alueiden määrittämistä ja jatkotutkimuksia varten. Alueella on kaksi kohdetta, joissa on tarkoituksenmukaista käyttää suhteellisen uutta maanalaisten rakenteiden kartoitusmenetelmää, maatutkausta. Kohteet ovat Tunnhamnin hävinnyt kappeli, jonka maanalaisten jäännösten sijainti ja rakenne todennäköisesti voidaan kartoittaa maatutkauksin sekä Vänön kappeli, jonka maanalaisten rakenteiden ja hautojen kartoittamiseen maatutkaus sopii hyvin homogeenisen maaperän ansiosta. Alueita, joita kannattaa tutkia tarkemmin koekuopituksin ovat ainakin Jungfruskär, Myshamn (Långlandet) ja Björkö. Björkössä tosin tutkimusmahdollisuudet ovat vaikeutuneet, koska eräät arkeologian harrastajat ovat kaivaneet ja vieneet pois

metallinpaljastimen avulla löydettyä esineistöä. Maastotyön yhteydessä on syytä myös yrittää paikallistaa mahdollinen Nötön aikaisempi kappeli Matsbackissa tai Kappalholmenissa.

Helposti siirrettäviä maastokauslaitteistoja ei tällä hetkellä ole maassa monta. Maastokauslaitteistoja tehdään kaupallisesti, mutta hinnat ovat toistaiseksi korkeat. Inventoinnin luonteen huomioon ottaen olisi ehkä luonnollista pyrkiä suorittamaan maastokaukset Geologian tutkimuskeskuksen laittein ja Åbo Akademin ja/tai Turun yliopiston tutkijoin, mikä johtaisi tuntuvasti alempiin kustannuksiin. Tunnhamnin ja Vänön maastokauksen kustannukset tulisivat olemaan 20000 mk:n suuruusluokkaa, joskin mm. laitteistokehityksen vuoksi kustannusten arvioiminen on epätarkkaa.

Maastotyö tehdään tavanomaisesta inventoinnista poikkeavissa olosuhteissa. Työhön tarvitaan vähintään FK-tutkinnon pääaineenaan arkeologia suorittanut henkilö, jolla on riittävä saaristo-olojen tuntemus ja veneilytaito. Tarvittava vene- ja mittauskalusto järjestetään joko metsähallituksen puolesta tai kulukorvausperiaatteella.

Inventointi jakautuu valmisteluvaiheeseen, maastoinventointiin sekä erityiskohteiden mittauksiin. Koko työ jakautuu kolmelle kenttätyökaudelle seuraavasti:

1. kenttätyökausi

Valmisteluvaihe 1 kk

Valmisteluvaiheessa 1. kenttätyökauden alussa tutkija konsultoi museoviraston ja Riksantikvarie-ämbetetin kanssa, solmii tarvittavia kontakteja yhdyshenkilöihin ja informanteihin, kerää ennakkotiedot (kuten sellaisia, joita esitetty jo edellä s. 28-30), analysoi karttamateriaalin, laatii tarkennetut työsuunnitelmat jne.

Maastoinventointia 4 kk

Tutkija inventoi systemaattisesti yhteistoiminta-aluetta (mahdollisesti lännestä itään päin, koska yhteistoiminta-alueen länsiosa on huomattavasti tunnettu kuin itäinen Dragsfjärdenin kuuluva osa). Samalla hän kerää tietoja sen arvioimiseksi, millä inventointitarkkuudella maastotyötä on tehtävä aikataulussa pysymiseksi.

Raportointi 1 kk

Tutkija kirjoittaa väliraportin, joka sisältää työn tulokset, selvityksen tutkituista alueista sekä arvioinnin jatkosta.

2. kenttätyökausi

Maastoinventointia 3 kk

Tutkija inventoi systemaattisesti yhteistoiminta-aluetta.

Erityiskohteiden tutkimukset 2 kk

Tutkija tutkii valittuja erityiskohteita (Jungfruskär, Långlandet, Aspö, Björkö, Nötö, Jurmo jne.) koekairauksin ja -kuopituksin. Tähän työvaiheeseen tarvitaan mahdollisesti apulainen.

Raportointi 1 kk

Tutkija kirjoittaa väliraportin, joka sisältää työn tulokset, selvityksen tutkituista alueista sekä arvioinnin jatkosta.

3. kenttätökausi

Maastoinventointia 3 kk

Tutkija inventoi systemaattisesti yhteistoiminta-alueita.

Erityiskohteiden tutkimukset 2 kk

Tunnhamnin kappelinjäänneiden tarkka sijainti ja rakenne kartoitetaan maastokäytöksin. Vänön kappelinjäänneiden laajuus ja rakenne kartoitetaan maastokäytöksin. Vänötä tutkitaan muutoinkin erityiskohteena.

Raportointi 1 kk

Tutkija kirjoittaa loppuraportin ja käyttösuunnitelman. Loppuraportti sisältää

- työselostuksen

- löydetyt ja tutkitut kohteet dokumentoituina ja antikvaarisen arvon osalta arvioituina

- erityiskohteiden tutkimusten tulokset ja niiden tulkinnat

Käyttösuunnitelma sisältää ehdotuksen siitä, miten löydettyjä ja tutkittuja kohteita voidaan käyttää kansallispuiston palvelujen kehittämiseen, mitä rajoituksia on mahdollisesti syytä asettaa (esim. kulumuskestävyys), onko kohteita tarpeen hoitaa ja/tai valvoa jne.

5. KIRJALLISUUS JA ARKISTOLÄHTEET

Kirjallisuus

- Andersson, Sven (1961). Medeltida farleder. *Text till Atlas över Skärgårds-Finland*: 87-89. Helsingfors: Nordenskiöld-Samfundet i Finland.
- Andersson, Sven (1963). Medeltida farleder genom Ålands och Åbolands skärgård. *Budkavlen 1961 -1962 (XL-XLI)*: 241-255.
- Bäcksbacka, Christina (1973). Stenlabyrinter i Finland. *Finskt Museum* 79: 64-73.
- Dahlström, Svante (1937). Ryssugnarna och den ryska skärgårdsflottan. *Finskt Museum XLIV*: 14-70.
- Dahlström, Svante (1938). Björkö i Korpo. *Sjöbjörnarnas årsbok 1938*: 1-20.
- Dahlström, Svante (1940). En sjömans grav på obebodd ö. *Budkavlen 1940*: 1-23.
- Dahlström, Svante (1945). *Gullkrona*. Åbo: Förlaget Bro.
- Edgren, Torsten (1977). Medeltidsarkeologi i Skärgårdshavet. *Historisk Tidskrift för Finland 1977*: 404-426.
- Edgren, Torsten (1992). Den förhistoriska tiden. Edgren, Torsten & Törnblom, Lena (1992). *Finlands historia I*: 11-270. Helsingfors: Schildt.
- Ehrnrooth, Annabrita (1973). *Målaren Thomas Kiempe*. Finska Fornminneföreningens Tidskrift 76.
- Eklund, Erland (1994). *Kustfiskare och kustfiske i Finland under den industriella epoken*. Svenska social- och kommunalhögskolan vid Helsingfors universitet, SSKH Skrifter 5. Helsingfors: Universitetstryckeriet.
- Ekman, Martin (1993). Postglacial rebound and sea level phenomena, with special reference to Fennoscandia and the Baltic Sea. *Lecture notes, NGK Autumn School in Helsinki, Sept. 7-13, 1992, Suomen geodeettisen laitoksen julkaisuja 115*: 7-70.
- Ericsson, Christoffer H. (1979). Jungfrusund och Hangö udde. *Hamnar och ankarplatser i sydväst, Sex föredrag hållna under Nordisk maritimhistorisk exkursion III i augusti 1977*: 61-83. Helsingfors: Museiverket.
- Ericsson, Christoffer H. (1989). Timrade bryggkonstruktioner vid Högholmen i Hitis. *Maritima medeltidsstudier, Jungfrusund 2*: 73-94.
- Fagerlund, L.W. (1878). *Anteckningar om Korpo och Houtskärs socknar*. Bidrag till kännedom af Finlands natur och folk, utgifna af Finska Vetenskaps-Societen. Tjugondeåttonde Häftet. Helsingfors: Finska Litteratur-sällskapets Tryckeri.
- Gardberg, John (1921). Forna kyrkor och minnen i utskären. *Västra Finland n:r 125*, 29.10.1921: 4.
- Gustavsson, Kenneth (1986). Skärvstensrösen på Kökar, Åland. Larsson, Thomas B. (red.) (1986). *Skärvstenshög och skärvstensvall. Pågående arkeologisk forskning*: 57-64. Södermanlands museum, Rapport 8. Nyköping: Södermanlands museum.
- Gustavsson, Kenneth (1987). Charred-stone cairns on Kökar. Burenhult, Göran & Carlsson, Anders & Hyenstrand, Åke & Sjøvold, Torstein (eds) (1987). *Theoretical approaches to artefacts, settlement and society, Part ii*: 364-377. BAR International Series 366(ii).
- Kakkuri, Juhani (1991). *Planeetta Maa*. Helsinki: Tähtitieteellinen yhdistys Ursa.
- Klang, Lennart & Lindström, Inge & Norman, Peter & Olofsson, Lena & Westerberg, Jan Olov (1991). Fornlämningar i skärgård – några resultat av riksantikvarieämbetets arkeologiska dokumentation i övre Norrland 1988 och i Norrbottens skärgård 1984-89. *Arkeologi i Sverige, Ny följd 1*: 247-308. Stockholm: Riksantikvarieämbetet.
- Löfgren, Kaj-Erik (1989). *Saariston opas 2. Saaristomeri ja Ahvenanmaa*. Helsinki: Suomen Matkailuliitto ry.
- Niemi, Osmo (1969). *Rannan aikaansaama todellinen vedenpinta Saaristomerien alueella*. Luonnonmaantieteen laudatur-tutkielma, Turun Yliopiston maantieteen laitos.
- Nikula, Johan (1987). "Wartholm dat nye slot yn Nylande lycht". *Museerna och forskningen. Festskrift tillägnad Knut Drake på 60-årsdagen 6.3.1987*: 110-116. Åbo: Koteva.

- Nilsson, Ann-Christin (1988). *Tomtningar från yngre järnåldern utmed övre Norrlands kust*. Center for Arctic Cultural Research, Umeå University, Research Papers Nr. 13. Umeå: Umeå Universitet.
- Norman, Peter (1993). *Medeltida utskärsfiske. En studie av fornlämningar i kustmiljö*. Nordiska museets Handlingar 116. Stockholm: Nordiska museets förlag.
- Olofsson, Lena & Lindström, Inge (1990). *Fiskelägen och tomtningar i västra Bottenvikens skärgård*. Uppsats för C 1 i arkeologi, särskilt nordeuropeisk, Umeå Universitet.
- Stenij, S.E. & Hela, Ilmo (1947). Suomen merenrannikoiden vedenkorkeuksien lukuisuudet. *Merentutkimuslaitoksen julkaisu 138*.
- Tuovinen, Tapani (1988). Klingande sten, uppradad sten – två maritima fornlämningar i Nagu och Korpo skärgård. Korkeakoski-Väisänen, Kristiina et al. (toim.) (1988). *Baskerilinja: 111-119*. Turku: Turun yliopisto.
- Tuovinen, Tapani (1991). Fornfynden och deras uttolkning. Zilliacus, Kurt (toim.) (1991). *"Finska skären"*: 15-113. Föreningen Konstsamfundets publikationsserie VII. Helsingfors: Konstsamfundet, 2. uppl.
- Törnroos, Birger (1978). *Östländska fiskebåtar förr och nu*. Jakobstad: Jakobstads Tryckeri och Tidnings Ab.
- VHS 1041. *Valtionhallinnon standardi 1041 Paikkatietojen esittäminen, 1990*. Helsinki: valtiovarainministeriö.
- Ympäristöministeriö (1987). *Kiinteistöietojärjestelmän suunnitelmaosan kokeiluprojektin (KISKO) loppuraportti*. Ympäristöministeriö, Tiedotus 7/1987.

Arkistolähteet

Museoviraston arkeologian osaston arkisto, Helsinki

- Dreijer, Matts (1965). [Kirje museoviraston arkistossa].
- Fredriksson, Margit (1931). [Korppoo, muistiinpanoja].
- Högman, Volter (1886). *Fornminnen upptecknade och undersökta i Kimito och Hitis skär sommaren 1886*.
- Kopola, Marja (1971). *Korppoon kunnan kiinteät muinaisjäänökset. Inventointikertomus ja luettelo kiinteistä muinaisjäänöksistä*.
- Planting, Hildur (1933). [Dragsfjärd (Hiittinen), inventointiraportti].
- Stjernström, Bo (1990). *Dokumentation av Borstö Jungfrudans. Till Borstö museum 14 juli 1990*.
- Vilkuna, Janne (1986). [Nauvo, Lökholm. Tarkastusraportti].

Päälueetelo

Turun maakuntamuseo, Turku

Päälueetelo

Turun yliopiston arkeologian osaston arkisto, Turku

- Fagerström, Levi & Roth, Harto (1991). *Inventointikertomus. Dragsfjärdin saariston inventointi 1991.*
- Heikkinen, Titta & Näränen, Jari (1992). *Hiittisten saariston inventointi 1992.*
- Tuovinen, Tapani (1985). *Dragsfjärd, Ölmos, Hälsingholmen. Ryssänuuniryhmän tarkastus 30.5.1985.*
- Tuovinen, Tapani (1985). *Dragsfjärd, Ölmos, Kolaskär. Ryssänuunin tarkastus 7.6.1985.*
- Tuovinen, Tapani (1985). *Korppoo, Björkö, Vintrasnäs. Kompassikiveyksen tarkastus 24.7.1985.*
- Tuovinen, Tapani (1987). *Dragsfjärd Krogarudden – Jungfrusund. Maastotarkastus 22.-23.06.1987 ja 11.08.1987.*
- Tuovinen, Tapani (1987). *Korppoo Björkö Vintrasnäs. Kompassikiveyksen maastotarkastus 26.-27.05.1987.*
- Tuovinen, Tapani (1987). *Nauvo, Nötö, Klockarstenen. Soivan kivenlohkareen maastotarkastus 26.05. ja 08.07.1987.*
- Tuovinen, Tapani (1989). *Dragsfjärd, Holma, Stora Ängeskär. Labyrintin tarkastus 13.6.1989.*
- Tuovinen, Tapani (1983-1993). *Iniö, Houtskari, Korppoo, Velkua, Rymättylä, Nauvo, Dragsfjärd, Kemiö, Västanfjärd, Parainen sekä Turun kaupunkiin kuuluvat saaret. Tutkimusprojektiin Lounais-Suomen rannikon varhaismetallikautiset hautarauniot kuuluvaa inventointiaineistoa.*
- Tuovinen, Tapani (1992). *Houtskari, Jungfruskär. Kivirakenteiden tarkastus 21.5.1992.*

Pääluetelo

Folkkultursarkivet, Helsingfors

Samling av John Gardberg, 1929. SLS 514:71, 514:72, 514:73, 514:74, 514:75, 514:76.

